gabrijel garsija markes

hronika najavljene smrti

Gabrijel Garsija Markes

Hronika najavljene smrti

Na ljubav se ide
u lov sokolovima.

Hil Visente

§

Na dan svoje pogibije, Santjago Nasar ustao je u 5.30 izjutra da dočeka lađu kojom je dolazio biskup. Beše usnio da promiče šumom igerona[1] i da poprskuje mlaka kišica. Načas ga u snu obuze sreća, ali kada se probudio, spopalo ga je osećanje da je sav poškropljen ptičjim izmetom. „Oduvek je sanjao drveće", govorila mi je njegova majka, dvadeset sedam godina kasnije, dok se prisećala pojedinosti tog zlosrećnog ponedeljka. „Prošle nedelje je sanjao da sam samcat, bez po muke, u staniolskom avionu jezdi kroz bademovu šumu", kazala mi je. Plasida Linero bila je opravdano na glasu da pouzdano tumači neobične snove koje bi joj uvek pričali u vreme posta. Ipak nije prepoznala nikakvo zlokobno znamenje u ta dva sinovljeva sna, niti u drugim snovima o drveću koje je sanjao i ujutru prepričavao u dane koji su prethodili njegovoj pogibiji.

Ni sam Santjago Nasar nije primetio loš predznak. Spavao je kratko i loše, ne skidajući odeću, i kada se probudio, bolela ga je glava a na nepcima mu se zadržao kiselkasti talog, što je primio kao prirodni zaostatak mamurluka od svadbenog kermesa koji se protegnuo do sitnih sati. Mnogi ljudi koje je sreo od kada je u 6.05 izišao iz svoje kuće, pa do časa kad je - sat kasnije - iskasapljen poput krmka, sećaju se, štaviše, da je bio malko pospan ali dobro raspoložen i da je svima, onako uzgred, primetio kako je osvanuo veoma lep dan. Niko ne beše načisto da li je baš mislio na vremenske prilike. Mnogi su se prisetili da je jutro bilo blistavo i da je preko plantaža banana s mora dopirao povetarac, što navodi na pomisao da se to zbilo jednog lepog starinskog februara. Ali se većina saglasila da je bilo turobno vreme, niskih oblaka i natuštenog neba, da se osećao gusti zadah ustajalih voda i da je u času nesreće padala neka retka kišica poput one koju je Santjago Nasar video u šumi iz svoga sna.

Ja sam se od svadbenog kermesa oporavljao u apostolskom krilu Marije Alehandrine Servantes, i upravo sam se probudio od jeke zvona što na sav glas

izbijaše, jer mišljah da su odzvanjala u biskupovu čast.

Kao i prethodnog dana za svadbu, Santjago Nasar je obukao neuštirkane pantalone i košulju od belog lanenog platna. To mu je bilo stajaće odelo. Da nije biskup dolazio, obukao bi, kao svakog ponedeljka, kaki-odeću i jahaće čizme u kojima je odlazio na *Divino Rostro*, stočarski posed koji mu je otac ostavio u nasleđe i kojim je on mudro, mada ne suviše srećno, upravljao. Kad je išao po brdima, za pasom mu je visio jedan „357 Magnum", čiji su blindirani meci, po njegovoj priči, mogli da nadvoje raskole konja. U sezoni lova na jarebice nosio je, povrh toga, i svoje lovačke sokolove. U ormanu je držao pušku „30.06 Malincher Schonauer", pušku „300 Holland Magnum", jedan „22 Hornet" sa dvodaljinskim snajperom i jednu „Winchester" repetirku. Spavao je baš onako kao što je to činio i njegov otac, s pištoljem pod jastukom, ali pre no što je tog dana napustio kuću, povadio je metke iz revolvera i stavio ga u ladicu noćnog stočića. „Nikad ga nije ostavljao napunjenog", rekla mi je njegova mati. Ja sam to znao, kao što sam znao da je oružje uvek držao na jednom, a municiju skrivao na drugom i to podosta udaljenom mestu, tako da niko ni slučajno ne padne u iskušenje da ga napuni u kući. Taj mudri običaj ustanovio je njegov otac kada je jedna služavka, u želji da svuče presvlaku, potegla jastuk pa je pištolj, odskočivši na pod, opalio a tane rastočilo orman u sobi, probilo zid, uz ratnički poklič fijuknulo kroz trpezariju susedne zgrade i u gipsani prah pretvorilo statuu sveca prirodne veličine u glavnom oltaru crkve s druge strane trga. Mada sasvim mali, Santjago Nasar od tada nikada nije zaboravio tu lekciju.

Promakao je kroz majčinu spavaću sobu i to beše poslednja slika u kojoj ga je zadržala u svom pamćenju. Probudila se kada je pokušao da u tami kupatila napipa tabletu aspirina u toaletnom ormančiću. Upalila je svetlost i spazila ga kako se pomalja u vratima s čašom vode u ruci. Takvog će ga zauvek zapamtiti. Onda joj je Santjago Nasar ispričao svoj san, ali ona nije obratila pažnju na drveće.

- Svi snovi o pticama uvek su znak dobrog zdravlja - rekla je.

Gledala ga je iz iste postelje i iz istog položaja u kome sam je zatekao klonulu u predvečerje starosti kad sam se vratio u ovo zaboravljeno selo, pokušavajući da od toliko rasutih krhotina ponovo sastavim razbijeno ogledalo sećanja. Čak i pri obilju svetlosti, jedva je razaznavala oblike, a oblozi na slepoočnicama pokušavali su da odagnaju večitu glavobolju koju joj je sin ostavio pri poslednjem prolasku njenom spavaćom sobom. Postrance je ležala i grčevito se držala za uzglavlje postelje, pokušavajući da se uspravi. U polusenci je vladao isti miris koji me je iznenadio u kapeli onog jutra kad se dogodio zločin.

U trenutku kad sam stupio u dovratak, pobrkala me je sa sećanjem na Santjaga Nasara. „Eto, baš tu je stajao", rekla mi je. „Bio je obučen u belo platno, oprano u

običnoj vodi, jer mu nežna koža nije podnosila da je grebe štirak." Posedela je neko vreme u postelji, prežvakujući semenke kardamine, dok se privid da joj se sin vratio nije rasplinuo. Onda je uzdahnula: „Bio je čovek moga života."

Vidim ga ja u svom sećanju. Poslednje nedelje januara beše napunio dvadeset jednu godinu, stasit i beloput, s arapskim očima i kovrdžavom kosom, nalik svome ocu. Mada jedinac, rođen u jednom sporazumnom, neveselom braku, izgledalo je da je srećan uz svog oca sve dok ovaj nije iznenada skončao pre tri godine. Ličio je i dalje na njega, živeći pored usamljene majke sve do svog udesa. Od nje je nasledio šesto čulo. Još kao sasvim mali, od oca je naučio da rukuje vatrenim oružjem, da voli konje i da ceni veštinu lovačkih ptica, ali je takođe stekao vrline hrabrosti i razboritosti. Sa ocem je govorio arapski, ali ne pred Plasidom Linero, da ne bi pomislila kako je isključuju. U selu ih nikada nisu videli pod oružjem, a svoje dresirane sokole iznosili su jedino na dobrotvorne vašare da prikažu kako su lovu izveštili svoje ptice. Očeva smrt nagnala je Santjaga Nasara da napusti učenje krajem srednje škole i da preuzme brigu oko porodičnog imanja. Po svojim ličnim odlikama, Santjago Nasar beše miroljubive, veseljačke ćudi i laka srca.

Kada ga je, na dan njegove pogibije, videla obučenog u belo, mati je poverovala da je sin zaboravio koji je dan. „Podsetila sam ga da je ponedeljak", rekla mi je. On joj je, međutim, objasnio da se paradno odenuo ne bi li ugrabio priliku da poljubi biskupov prsten. Ona je pokazala da je to uopšte ne zanima.

- Neće se čak ni iskrcati iz lađe - rekla mu je. - Samo će, kao uvek, da dobaci obavezni blagoslov i ode kuda je naumio. Mrzi ovo selo.

Santjago Nasar je znao da je ona bila u pravu, ali ga je crkvena gizdavost neodoljivo opčinjavala. „To ti je kao film", rekao mi je jednom prilikom. Njegovu majku je od sveg biskupovog dolaska samo zanimalo da joj sin ne pokisne, pošto ga je čula kako kija u snu. Preporučila mu je da ponese kišobran, ali joj je on odmahnuo rukom u znak pozdrava i izišao iz sobe. Tada ga je poslednji put videla.

Kuvarica Viktorija Gusman beše načisto da ni tog dana, kao uostalom ni celog februara, nije padala kiša. „Naprotiv", reče mi kad sam je posetio neposredno pred njenu smrt. „Sunce je izgrejavalo ranije nego u avgustu." Kad je Santjago Nasar stupio u kuhinju, čerečila je za ručak tri zeca, okružena nasrtljivim psima. „Uvek kada bi ustajao, imao je lice kao da je probdeo proteklu noć", prisećala se bez ljubavi Viktorija Gusman. Kao i svakog ponedeljka, njena tek propupela kći Divina Flor poslužila je Santjaga Nasara šoljicom gorke kafe s par kapi žestokog pića, ne bi li mu pripomogla da podnese teret protekle noći. Od pucketanja vatre i usnulih kokoši na stalažama, ogromna kuhinja je odisala zavereničkі. Santjago Nasar je sažvakao još jedan aspirin i ne skidajući oka sa dve žene koje su na štednjaku čerečile zečetinu, seo

je da natenane popije šolju kafe. Uprkos zrelim godinama, Viktorija Gusman je bila dobrodržeća. Kao da je bujanje životnih sokova gušilo još uvek ponešto divlju devojku. Kad je Divina Flor prišla da pokupi praznu kafenu šoljicu, Santjago Nasar je dograbi za zglavak.

- Već ti je došlo vreme za kroćenje - rekao joj je.

Viktorija Gusman mu je pokazala okrvavljenu nožinu.

- Puštaj je, beli - ozbiljno mu podviknu. - Dok sam ja živa, sa ovog izvora nećeš vode piti!

Ibrahim Nasar je zaveo Viktoriju Gusman još u cvetu njene mladosti. Nekoliko godina je u tajnosti s njom ljubovao po štalama svog imanja. Kad ga je želja minula, dovede je da služi u njegovoj kući. Kći nekog potonjeg muža, Divina Flor se smatrala predodređenom za skrivenu postelju Santjaga Nasara i ta pomisao joj je rađala preuranjenu uznemirenost. „Neće se, vala, roditi još jedan ovakav čovek", rekla mi je, debela i turobna, okružena svojim potomstvom iz mnogih ljubavi. „Beše slika i prilika svog oca", odvrati joj Viktorija Gusman. „Govnar." Nije, ipak, mogla da odoli trenutnoj jezi koja je podiđe pri samom sećanju kako se samo užasnuo Santjago Nasar kad je ona iz zečje utrobe iščupala iznutrice i bacila psima još vruća creva.

- Ne budi svirepa - rekao joj je. - Zamisli da je ljudski stvor.

Bilo je potrebno dvadeset godina da Viktorija Gusman shvati kako čovek svikao da ubija bespomoćne životinje, može namah da se tako zgrozi. „Bože gospode!" uzviknula je preplašeno, „to je bilo pravo otkrovenje." Imala je, međutim, tog zločinačkog jutra dovoljno prigušenog gneva da i dalje uporno kljuka pse iznutricama preostalih zečeva, samo da Santjagu Nasaru zagorča doručak. Baš tada se celo selo probudilo od potresnog trubljenja parobroda kojim je pristizao biskup.

Kuća je nekad bila staro, jednospratno skladište, grubih drvenih zidova i pocinkovanog krova na dve vode, na kojem su dreždali lešinari vrebajući otpatke iz luke. Beše sagrađena u vreme kad je reka bila toliko uslužna da su se mnoge barkase,[2] pa čak i neke velike lađe, usuđivale da s mora, kroz močvare širokog ušća, zađu čak dovde. Kad je, po završetku građanskih ratova, došao Ibrahim Nasar s poslednjim Arapima, morske lađe više nisu pristizale jer se rečni vodostaj promenio pa je skladište izgubilo svoju svrhu. Ibrahim Nasar ga je kupio za bagatelu da u njemu smesti trgovačku radnju koju nikada nije otvorio. U prizemlju je napravio veliku dvoranu koja je svemu služila. U dnu kuće je sazidao konjušnicu za četiri konja, sobe za poslugu i kuhinju poseda čiji su prozori gledali na luku gde je u svako doba navirao smradni zadah vode. U dvorani jedino nije zamenio spiralne brodske stepenice, izbavljene iz nekog brodoloma.

Na spratu, tamo gde ranije behu kancelarije carinarnice, načinio je prostrane spavaće sobe i pet sobičaka za mnogu decu koju je želeo da izrodi. Spram trga je sagradio drvenu verandu na kojoj je, za martovskih večeri, Plasida Linero sedela nad drvoredom badema i tešila se u samoći. Na pročelju je sačuvao glavnu kapiju i dodao joj dva drvena krila, istesana iz jednog komada. Zadržao je takođe i zadnja vrata, samo što ih je malo podigao da se može izjahati i ostavio u upotrebi deo starog mola. Ta zadnja vrata su se oduvek najviše koristila, ne samo zbog najprečeg puta do staje i kuhinje, već i stoga što se njima moglo izbiti na ulicu duž novog pristaništa ne prelazeći preko trga. Osim u praznicnim prilikama, prednja kapija je uvek bila zatvorena i zamandaljena zasunom. Baš kraj nje su, međutim, iščekivali Santjaga Nasara ljudi koji će ga ubiti, a ne kod zadnjih vrata, i baš tuda je on odista izišao da dočeka biskupa, mada je morao da obiđe celu kuću kako bi dospeo na pristanište.

Niko nije mogao da pojmi sticanje toliko pogubnih okolnosti. Istražni sudija, koji je došao iz Rioače, morao je da ih oseti, mada se nije odvažio da ih prizna. Zato je njegovo nastojanje da im prida racionalno objašnjenje bilo u izveštaju očigledno. Kapija spram trga se više puta pominjala pod petparačkim imenom: *fatalna vrata*. Izgleda da je jedino pravo objašnjenje dala Plasida Linero, kad je na pitanje pružila majčinski odgovor: „Moj sin nikada nije izlazio na zadnja vrata kad bi bio uparađen." Ta istina je delovala do te mere banalno, da je istražitelj tek na margini pribeležio, mada je ipak nije uneo u svoj izveštaj.

Viktorija Gusman je, pak, sasvim odrešito odgovorila da ni ona niti njena kći nisu znale da Santjaga Nasara čekaju da bi ga ubili. Kako su joj godine odmicale, priznala je, ipak, da su obe to znale još kad je on stupio u kuhinju da popije kafu. Javila joj je to neka žena koja je prošla tuda posle pet da isprosi malo mleka. Ona im je, štaviše, otkrila i motiv kao i mesto gde su ga očekivali. „Nisam ga upozorila, jer sam mislila da je sve to trućanje pijandure", kazala mi je. Prilikom jedne moje kasnije posete, kad joj je majka već bila pokojna, Divina Flor mi je, naprotiv, priznala da Viktorija nije ništa rekla Santjagu Nasaru jer je u dubini duše priželjkivala da ga ubiju. Za razliku od svoje majke, ona ga nije upozorila jer je onda bila samo jedna preplašena devojčica, nesposobna da samostalno donese odluku. Samo se još više prepala kad je osetila njegovu kao u mrtvaca ledenu i skamenjenu ruku kojom ju je ščepao za nadlanicu.

Dugim koracima, Santjago Nasar je prošao kroz kuću utonulu u polumrak, progonjen razdraganim trubljenjem biskupove lađe. Divina Flor je pohitala da mu otvori vrata, pokušavajući da ostane van njegovog domašaja među krletkama usnulih ptica u kuhinji, usred nameštaja od trske i velikih saksija u dvorani iz kojih je visila paprat, ali kad je skinula rezu sa kapije, nije mogla po drugi put da izbegne ruku

grabljivog ajgira. „Svu mi je kosu raščupao”, rekla mi je Divina Flor. „Uvek bi to radio, kad god bi nabasao na mene samu po kućnim budžacima, ali se tog dana nisam kao obično prepala, već me spopala užasna želja da zaplačem.” Odmakla se u stranu da ga propusti da izađe i kroz poluotvorena vrata je videla kako se pod sjajem svitanja, kao pod snegom, bele bademi na trgu, ali nije smogla hrabrosti da zapazi bilo šta drugo. „Tada je s lađe prestalo trubljenje i počelo je kukurikanje petlova”, rekla mi je. „Digli su tako veliku graju da se ne poveruje otkud toliko petlova u selu, pa sam pomislila da stižu na biskupovoj lađi.” Za čoveka koji joj nikada nije pripao, mogla je jedino da, uprkos naređenjima Plaside Linero, ne namakne rezu na vratima kako bi on, u slučaju da mu zagusti, mogao opet da uđe.

Neko ko nikad nije bio razotkriven, stavio je ispod vrata papir u koverti. U tom pisamcu Santjago Nasar je bio upozoren da ga čekaju da ga ubiju. Štaviše, tu su mu otkriveni i mesto i motivi i druge vrlo podrobne pojedinosti cele zavere.

Već je izbilo šest sati, a još uvek su gorele ulične svetiljke. Po granama bademova i na nekim balkonima još uvek su bili izvešani svadbeni venci i moglo se pomisliti da su ih tek istakli biskupu u čast: samo da ne beše popločanog trga do crkvene porte, gde se nalazio podijum za muzikante, trga koji je nalikovao smetlištu ispražnjenih boca i svakojakih otpadaka sa sveopšteg kermesa. Kad je Santjago Nasar izišao iz kuće, mnoštvo ljudi je već hitalo ka pristaništu, podstaknuto brodskom sirenom.

Na trgu je jedino bila otvorena mlekara pokraj crkve u kojoj su dva čoveka čekala da ubiju Santjaga Nasara. Prva ga je, pri jutarnjoj svetlosti, opazila vlasnica radnje, Klotilda Armenta. Imala je utisak da je bio obučen u aluminijumsko odelo. „Već je ličio na utvaru”, rekla mi je. Ljudi koji će ga ubiti behu usnuli na stolicama, stiskajući u krilu noževe umotane u časopise. Klotilda Armenta je zadržala dah da ih ne probudi.

Behu blizanci: Pedro i Pablo Vikario. Bilo im je po dvadeset četiri godine i toliko su nalikovali jedan drugom da su se samo uz grdni trud mogli razlikovati. „Delovali su zdepasto ali dobroćudno”, stajalo je u izveštaju. Isto bih napisao i ja koji sam ih znao još iz osnovne škole. Tog jutra su još uvek nosili tamna, svadbena odela, suviše napadna i zvanična za Karibe. Od tolikih sati šenlučenja, delovali su izanđalo, ali su se udostojili da se obriju. Mada nisu prestali s pićem još od predvečerja kermesa, nisu bili nakićeni ni potkraj trećeg dana, već su pre odavati sliku bdijućih mesečara. Posle gotovo tročasovnog iščekivanja u radnji Klotilde Armente, pali su u san s prvim purpurom praskozorja. Sklopili su oči prvi put od petka. Prvo trubljenje parobroda ih je jedva probudilo, ali kad je Santjago Nasar izišao iz kuće, šesto čulo ih je sasvim rasanilo. Obojica dograbiše smotuljke novina i Pedro Vikario poče da

ustaje.

- Za ime boga - prošapta Klotilda Armenta - ostavite ga za kasnije, makar iz poštovanja prema gospodinu biskupu.

„Sam Sveti Duh mi je to došapnuo", često je ponavljala. U stvari, to je bila spasonosna ali samo privremena božja pomoć. Kad su začuli njene reči, blizanci Vikario načas promozgaše, pa onaj koji beše ustao ponovo sede. Kad je Santjago Nasar krenuo preko trga, obojica su ga sledili pogledom. „Pre bi se reklo da su ga gledali sažaljivo", govorila je Klotilda Armenta. Baš tada su devojčice iz kaluđerske škole prelazile trg, kasajući u neredu u svojim ubožničkim uniformama.

Plasida Linero je bila u pravu: biskup se nije iskrcao sa lađe. Osim predstavnika vlasti i školaraca, u pristaništu se iskupilo mnoštvo sveta i posvuda su iskrsavale košare s dobrano nakljukanim petlovima, iznesenim biskupu na dar, pošto njegovo omiljeno jelo beše čorba od petlovih kresti. Na teretnom doku je bilo umetreno toliko drva da bi barem dva sata dostajalo da se ukrcaju na brod. Pa ipak, nije se ni zaustavio. Brod je iskrsnuo na zavoju reke, frkćući poput zmaja i tada je kapela zasvirala biskupovu himnu a petlovi zakukurikaše u košarama i podbuniše ostale seoske pevce.

U to doba, već je bilo odzvonilo legendarnim parobrodima na loženje drvima i na točak, i ono malo što je još plovilo već je ostalo bez mehaničkih klavira i kabina za mladence i jedva je uspevalo da uzvodno plovi. Ali, biskupov brod je bio nov novcat, imao je ne jedan nego dva dimnjaka na kojima je, poput grivne, bila naslikana zastava. Drveni točak na krmi terao je parobrod brzinom morske lađe. Po gornjem mostu, kraj kapetanske kabine, kretao se biskup u beloj odeždi, praćen svitom svojih Španaca. „Pravi božićni ambijent", rekla je moja sestra Margot. Po njenoj priči, ploveći uz pristanište, sirena lađe je oslobodila mlaz pare pod pritiskom koja je orosila one što su stajali najbliže vodi. To beše jedna trenutna slika: pred mnoštvom sveta iskupljenog na molu, biskup je blagosiljao, praveći po vazduhu znak krsta, da bi kasnije nesvesno i dalje produžio da tako radi - bez zlobe i nadahnuća, sve dok lađa nije nestala s vidika i dok nije preostala samo graja pevaca.

Santjago Nasar je imao razloga da bude razočaran. Priložio je mnogo drva javnim ponudama koje je priredio otac Amador, i lično je izabrao gojne pevce s najzamamnijim krestama. Ali se samo trenutno uzbudio. Moja sestra Margot koja je s njim bila na pristaništu, zatekla ga je u dobrom raspoloženju i voljnog da nastavi pirovanje, iako mu aspirini nisu doneli nikakvo olakšanje. „Kao da se još uvek nije ohladio od terevenke i samo je mozgao koliko košta cela svadba", rekla mi je. S njim beše i Kristo Bedoja koji je otkrio brojke, što je samo povećalo zgranutost. Sa mnom i sa Santjagom Nasarom, Bedoja je bio na kermesu sve do nešto pre četiri, ali nije

otišao na spavanje svojim roditeljima, već se zadržao da popriča u dedinoj kući. Tamo je saznao mnoge podatke koji su mu nedostajali za konačan obračun troškova terevenke. Skontao je da je za zvanice zaklano četrdeset ćurića i jedanaest svinja, a mladoženja je uz to za narod izneo na trg četiri pečena teleta. Sračunao je da se popilo 205 sanduka krijumčarenog pića i gotovo 2000 boca ruma koji je svetina među sobom slistila. Ni jedan jedini stvor, bio bogat ili siromah, nije izostao sa terevenke povodom najveće bruke koje je selo ikada videlo. Santjago Nasar je naglas sanjario.

- Takva ima da bude moja svadba - rekao je. - Za svoga veka neće stići da je prepričaju.

Moja sestra je naslutila da anđeo kraj njih promiče. Još jednom je pomislila na srećnu sudbinu Flore Migel koja je u životu imala sve živo i koja će, povrh svega, za ovogodišnji Božić dobiti i Santjaga Nasara. „Odjednom sam shvatila da od njega nije bilo bolje partije", rekla mi je. „Pomisli samo: lep, uglađen, veleposednik u dvadeset prvoj godini." Imala je običaj da ga poziva našoj kući da doručkuje juku koju je majka baš tog jutra pripremala. Santjago Nasar je od sveg srca prihvatio.

- Samo da se presvučeni i eto me za tobom - rekao je, prisetivši se u isti mah da je zaboravio sat na noćnom stočiću. - Koliko je sati?

Bilo je 6.25. Santjago Nasar dohvati pod ruku Krista Bedoju i odvede ga put trga.

- Biću u tvojoj kući za četvrt sata - rekao je mojoj sestri.

Ona je navaljivala da pođu odmah svi zajedno, jer je doručak već bio postavljen. „Zapela je nekako neobično", rekao mi je Kristo Bedoja. „Toliko ga je nagovarala, da sam ponekad pomišljao kako je već tada Margot znala da će ga ubiti i da je htela da ga sakrije u tvojoj kući." Santjago Nasar ju je, međutim, ubedio da produži sama dok se on ne presvuče u jahaće odelo. Morao je da porani na *Divino Rostro* da škopi junce. Oprostio se od nje mahnuvši rukom isto onako kao što se oprostio od svoje majke. Udaljio se prema trgu, vodeći pod ruku Krista Bedoju. Tada ga je poslednji put videla.

Mnogi od onih što su bili na pristaništu, znali su da će ubiti Santjaga Nasara. Rukom ga je pozdravio penzionisani pukovnik vojne akademije, don Lasaro Aponte, mesni sudija od pre jedanaest godina. „Imao sam svoje lične, vrlo osnovane razloge da smatram da mu više ne preti nikakva opasnost", rekao mi je. Nije bio zabrinut ni otac Karmen Amador. „Kad ga spazih živog i zdravog, pomislih da je sve puka izmišljotina", rekao mi je. Niko se čak nije ni zapitao da li je Santjago Nasar uopšte bio upozoren, jer je svima izgledalo nemoguće da još uvek nije znao šta ga čeka.

Odista, jedna od malobrojnih koji još uvek nisu znali da će ga ubiti, beše moja sestra Margot. „Da sam znala, odvukla bih ga svojoj kući, makar svezanog", izjavila

je isledniku. To što ona nije znala beše čudno, ali je još čudnije bilo da ni moja majka to nije doznala - ona koja je pre svih drugih u kući znala sve živo, iako već godinama nije kročila na ulicu, čak ni zbog mise. Cenio sam tu njenu vrlinu još od kad sam počeo rano da ustajem i da idem u školu. Susretao bih je mrtvački bledu i ćutljivu, kakva beše u to doba, kako pri pepeljastom odblesku svitanja mete dvorište metlom od pruća. Između gutljaja kafe, pričala bi mi o onom što se u svetu događalo dok smo mi spavali. Činilo se da je nekim tajnim nitima dogovaranja vezana za druge ljude u selu, posebno za svoje vršnjake, pa bi nas često iznenadila novostima koje je pre svih znala i koje je mogla da dokuči samo naslućivanjem. Tog jutra, međutim, nije osetila damare tragedije koja se zakuvavala još od tri izjutra. Upravo je završavala čišćenje dvorišta. Zatekao sam je kako priprema juku za doručak, baš kad je sestra Margot otišla na doček biskupa. „Čuli su se petli", ima običaj da kaže moja majka sećajući se tog dana. Ali, nikada nije povezala udaljenu graju sa biskupovim dolaskom, već sa poslednjim trzajima svadbene terevenke.

Naša kuća je bila podalje od glavnog trga, u šumici kraj reke. Moja sestra Margot se odšetala obalom do pristaništa, a ljudi su bili previše uzbuđeni biskupovom posetom da bi ih se ticale druge novosti. Položili su bolesnike pred kapidžike i izložili ih da prime božji lekoviti eliksir. Žene su istrčavale iz dvorišta iznoseći ćurke i prasiće i sva moguća jestiva, a sa suprotne obale pristizaše cvećem ukrašeni čamci. Ali, kad je biskup jednom prošao, ne kročivši nogom na zemlju da ostavi na njoj traga, ona druga, potiskivana novost bestidno se raspojasala. Tek tada ju je potanko i brutalno doznala moja sestra Margot: lepuškastu devojku Anhelu Vikario, koja se udala prethodnog dana, muž je vratio roditeljskoj kući, jer je ustanovio da nije bila devica. „Ali što su više priču pretakali tamo-amo, niko nije mogao da mi razjasni otkud sirotan Santjago Nasar ispade umešan u sličnu rabotu." Samo se pouzdano znalo, da ga braća Anhele Vikario očekuju da ga ubiju.

Moja sestra se vratila kući, žderući se u sebi samo da obuzda suze. U trpezariji je naišla na majku, u nedeljnoj haljini na plave cvetove koju je obukla ako biskup ipak prođe da nas pozdravi. Dok je postavljala sto, pevala je neki fado o nedokučivoj ljubavi. Sestra je zapazila da je postavljeno za jednu osobu više nego što je uobičajeno.

- To je za Santjaga Nasara - kazala joj je majka. - Rečeno mi je da si ga pozvala na doručak.

- Skloni to - rekla je sestra.

Onda joj je ispričala. „Ali, kao da je ona već znala", kazala mi je. „Bilo je kao i uvek kad čovek počne nešto da joj priča; pre no što stigne do pola, ona već zna kako se završava." Ova zlosrećna vest beše za moju majku nerazmrsiv čvor. Santjagu

Nasaru su po njoj dali ime, a povrh svega, bila mu je i kuma na krštenju. S druge strane, sa Purom Vikario, majkom vraćene neveste, bila je takođe vezana krvnim srodstvom. Nije, međutim, ljudski ni saslušala novost, već je obula cipele s potpeticama i ogrnula crkvenu mantiju koju je u to vreme koristila samo kad bi išla u posete da izjavi saučešće. Moj otac, koji je iz kreveta sve čuo, u pidžami se pojavio u trpezariji i uznemiren zapitao kuda ide.

- Da upozorim moju kumu Plasidu - odgovorila je. - Nije pravo da ceo svet sem nje zna da će joj ubiti sina.

- Ona nam je isto toliko rod kao i Vikarijevi - rekao je moj otac.

- Mrtvom uvek valja držati stranu - rekla je ona.

Moja mlađa braća počeše da se pomaljaju iz drugih soba. Zapahnuti dahom tragedije, najmlađi briznuše u plač. Jedan jedini put u svom životu, majka na njih nije obratila pažnju, niti se obazrela na svog muža.

- Pričekaj da se obučem - on joj je rekao.

Već je bila izišla na ulicu. Za školu se do tada obukao samo moj brat Hajme, kome tek beše sedam godina.

- Ti da je otpratiš - naredio je otac.

Hajme potrča za njom i oklembesi joj se o ruku, ne znajući šta se događa, niti kuda su se zaputili. „Uz put je pričala sa sobom", kazao mi je Hajme. „Nevernici", govoraše sebi u bradu, „govnavo zverinje, samo u stanju da pravi nesreću." Nije čak bila ni svesna da vodi dete za ruku. „Ljudi su zacelo mislili da sam pošašavila", rekla mi je. „Jedino se sećam da se izdaleka čuo žamor svetine kao da svadbarsko slavlje ponovo počinje, i da su svi ljudi trčali prema trgu. Odlučno je ubrzala korak za šta beše sposobna čak i onda kad joj je duša već bila na nos izlazila. A tada se neko ko je žurio u suprotnom pravcu, sažalio na njeno bunilo.

- Ne trudite se, Luisa Santjaga - doviknuo joj je u prolazu. - Već su ga ubili.

§

Bajardo San Roman, čovek koji je vratio suprugu, došao je prvi put u avgustu prethodne godine: šest meseci pre svadbe. Prispeo je na lađi koja redovno dolazi jednom nedeljno, nosio je bisage optočene srmom u kompletu sa srebrnim kopčama na remenju i okovanim čizmama. Biće da mu je bilo tridesetak godina, ali ih je vrlo dobro skrivao svojim tananim momačkim strukom, zlatastim očima i preplanulim tenom na laganoj vatri šalitre. Stigao je odeven u kratku jaknu i veoma uske pantalone, sve od prave teleće kože, sa rukavicama od jareće kože u istoj boji. Istim brodom prispela je i Magdalena Oliver, koja tokom cele plovidbe nije mogla s njega oka da skloni. „Šteta što je ličio na pederčića", rekla mi je. „Što je bio cakan da ga kao puter na hleb namažeš i živog iz'edeš." Nije samo ona tako mislila, niti je poslednja shvatila da Bajardo San Roman ne beše čovek koji se da upoznati na prvi pogled.

Krajem avgusta, majka mi je poslala pismo u školu. U jednoj usputnoj zabeleški pomenula je: „Prispeo je jedan veoma neobičan čovek." U sledećem pismu saopštila mi je: „Čudak se zove Bajardo San Roman, i sav svet tvrdi da je očaravajući, mada ja to nisam zapazila." Zašto je došao, to niko živi nikad nije saznao. Tu, baš pred svadbu, odgovorio bi ponekom ko ne bi odoleo da ga i upita za razlog dolaska: „Išao sam od sela do sela i tražio s kim ću da se oženim." Moglo je stvarno i biti tako, mada je mogao da kaže i bilo šta drugo, jer je tako govorio da su njegove reči pre skrivale nego kazivale.

One noći kada je došao, u bioskopu je dao do znanja da je železnički inženjer. Govorio je o neodložnoj potrebi da se izgradi železnička pruga u unutrašnjosti zemlje kako bismo preduhitrili ćudljivost reke. Narednog dana morao je da pošalje telegram: lično ga je otposlao teleprinterom i, šta više, uputio je telegrafistu u svoje umeće kako da iskoristi istrošene baterije. S jednim vojnim lekarom, koji je tih meseci prošao

sprovodeći regrutaciju, govorio je o boleštinama koje haraju na granici s istom takvom upućenošću. Voleo je bučne i dugotrajne terevenke, i znao je dobro da potegne, da razvadi zavađene i da se usprotivi svakovrsnom šaketanju. Jedne nedelje posle mise, izazvao je najumešnije plivače - kojih beše znatan broj - na plivanje preko reke i nazad. Najbolje od njih, ostavio je za sobom za čitavih dvadesetak zamaha. O tome mi je jednom prilikom pisala i majka, dodavši na kraju tipično njen komentar: „Čini se da isto tako pliva i u zlatu." To se slagalo sa preuranjenom legendom da je Bajardo San Roman kadar ne samo da sve radi, i to da radi vrlo dobro, već da povrh toga raspolaže i neograničenim materijalnim sredstvima.

Majka mu je dala konačan blagoslov tek u jednom oktobarskom pismu. „Ljudi su ga grdno zavoleli", govorila mi je, „jer je pošten i dobrodušan i srdačan, a prošle nedelje se čak klečeći pričestio i izmolio misu na latinskom." U to vreme, dakako, nije ni bilo dopušteno pričešće u stojećem stavu, a samo latinski je bio u upotrebi, ali je moja majka imala običaj da se upušta u ovakve nebitne pojedinosti uvek kad bi želela da sagleda stvari do dna. Pošto je izrekla ovu posvećujuću presudu, napisala mi je još dva pisma u kojima nije bilo ni reči o Bajardu San Romanu čak ni onda kad je već uveliko bilo poznato da želi da se oženi Anhelikom Vikario. Tek mnogo kasnije posle nesrećne svadbe, priznala mi je da ga je zaista upoznala kad već beše dockan da prepravlja oktobarsko pismo, kad ju je od njegovih zlatnih očiju podilazila jeza.

- Ličio mi je na đavola - rekla mi je - ali ti si mi sam kazao da takve stvari ne smem da pišem.

Shvatio sam to nešto kasnije od nje, kad sam došao za božićne praznike. Nisam zapazio da je tako čudan kao što su pričali. Učinio mi se, zapravo, privlačan, ali veoma daleko od idilične slike Magdalene Oliver. Delovao mi je ozbiljnije nego što su ga predstavljale njegove ludorije, i nekako potajno napet, što je jedva prikrivao svojom prekomernom učtivošću. Ali, iznad svega, ostavljao mi je utisak tužnog stvora. Već tada je bio ozvaničio svoj ljubavni sporazum sa Anhelom Vikario.

Nikad se ljudski nije razjasnilo kako su se upoznali. Vlasnica samačkog pansiona u kome je živeo Bajardo San Roman ispričala je kako je on jednom, krajem septembra, dremuckao posle ručka u ljuljašci, u salonu, kad su Anhela Vikario i njena majka prešle preko trga s dve pletene korpe veštačkog cveća. Bile su odevene u nemilosrdnu crninu i kao da su, u titravoj ustajalosti ranog popodneva, bile dva jedina živa stvora. Bajardo San Roman se dopola rasanio i upitao ko je ona mlađa. Vlasnica mu je odgovorila da je to mlađa kći žene s kojom je išla i da joj je ime Anhela Vikario. Bajardo San Roman ih je ispratio pogledom do druge strane trga.

- Ime joj dobro pristaje - rekao je.

Zatim se zavalio u ljuljašku i ponovo sklopio oči

- Kad se probudim - kazao je - podseti me da se njom oženim.

Anhela Vikario mi je kazala da joj je vlasnica pansiona prepričala ovu zgodu još pre no što joj je izjavio ljubav. „Grdno sam se prepala", rekla mi je. Tri osobe koje su se tada zatekle u pansionu, potvrdile su da se sve stvarno tako zbilo, ali preostalih četvoro nisu baš podržali to mišljenje. Nasuprot tome, svi su se slagali da su se Anhela Vikario i Bajardo San Roman prvi put videli u oktobru, o državnom prazniku, za vreme dobrotvornog vašara na kome je ona izvikivala lutrijske brojeve. Bajardo San Roman je došao na vašar i pravo se uputio ka tezgi za kojom je anemično čeljade, od glave do pete u crnini, izvikivalo lutrijske zgoditke. Upitao ju je koliko staje sedefom optočen gramofon koji je bio glavna atrakcija priredbe. Ona mu je odvratila da gramofon nije na prodaju, već da je lutrijska premija.

- Utoliko bolje - rekao je. - Tako će biti još lakše i još jeftinije.

Priznala mi je da je uspeo da na nju ostavi utisak, ali sasvim suprotan ljubavi. „Mrzela sam pohlepne ljude, i nikad nisam videla toliko oholog čoveka", rekla mi je, prisećajući se toga dana. „Sem toga, mislila sam da je žbir." Njen otpor se još više uvećao kad je, sred opšte napetosti, izviknula broj srećke koja dobija gramofon, jer ga je dobio Bajardo San Roman. Nije joj bilo ni nakraj pameti da je on pokupovao sve lozove samo da bi na nju ostavio jak utisak.

Te noći, po povratku kući, Anhela Vikario je zatekla gramofon, umotan u svečarski papir ukrašen organdinskim pantljikama. „Nikad nisam uspela da dokučim kako je saznao da mi je rođendan", kazala mi je. Stalo ju je grdne muke da ubedi roditelje kako Bajardu San Romanu nije pružila ni najmanjeg povoda da joj pošalje takav poklon, a još manje na tako upadljiv način - što nikako nije prošlo neprimećeno. I tako su njena starija braća, Pedro i Pablo, poneli gramofon u samački hotel da spravu vrate njegovom vlasniku. Tako su tvrdo rešili da ga vrate, da ne beše žive duše koja je videla kako gramofon ulazi u njihovu kuću, koja ga nije spazila kako iz nje izlazi. Porodica, međutim, nije računala na neodoljivi šarm Bajarda San Romana: blizanci se ne vratiše do svitanja sledećeg dana, a tada osvanuše mamurni i nakresani, opet s gramofonom i - ovog puta - i sa Bajardom San Romanom, da produže lumperajku kod kuće.

Anhela Vikario beše najmlađa kći u porodici oskudnih novčanih sredstava. Njen otac, Ponsio Vikario, bio je siromašni kujundžija koji je izgubio vid praveći zlatne đinđuve da sačuva porodični obraz. Sve dok se nije konačno udala, njena majka, Purisima Vikario, bila je školska učiteljica. Njen krotki, žalosni i donekle skrušeni izgled, vrlo dobro je prikrivao čvrstinu njenog karaktera. „Bila je kao monahinja", seća se Mersedes. Odgoju dece i podvorenju muža se tako požrtvovano posvetila, da je čovek povremeno zaboravljao da je uopšte među živima. Dve starije kćeri su se

udale dosta kasno. Sem blizanaca, imali su i još jednu kćer koja im je umrla od tropske groznice. Pune dve godine nakon njene smrti, nosila se crnina: u kući manje stroga, ali na ulici najdublja. Braća su vaspitana da budu muškarci. Devojke su odgajane za udaju. Znale su da vezu goblene, da prave veštačko cveće i svakojake slatkiše i da pišu poslovna pisma. Za razliku od svojih vršnjakinja, koje su sasvim zapostavljale obred smrti, njih četiri behu pravi znalci starog umeća bdenja pokraj bolesnika, tešenja i ispovedanja samrtnika i opremanja preminulih. Moja majka im je jedino zamerala što se češljaju pred spavanje. „Cure moje", govorila bi im, „nemojte se češljati noću kad se moreplovci kasno vraćaju." Osim toga, smatrala je da bolje vaspitanih kćeri u selu ne beše. „One su prosto savršene", često sam je čuo kako kaže. „Svaki će se čovek kraj njih usrećiti, jer su naučene da pate." Oni koji se njima poženiše nisu, međutim, mogli da prodru u taj krug: svuda su išle zajedno, organizovale su isključivo ženske igranke, i uvek su bile pripravne da u svakom muškom postupku otkrivaju neke zadnje namere.

Anhela Vikario beše najlepša od njih četiri. Moja majka je govorila da se rodila kao velike kraljice naše istorije: s pupčanom vrpcom umotanom oko vrata. Izgledala je, međutim, tako bespomoćno i duh joj je bio tako siromašan da joj je to predskazivalo neizvesnu budućnost. Viđao sam je neprekidno, iz godine u godinu, za vreme mog božićnjeg raspusta, i svaki put je delovala sve nezbrinutije na pragu svoga doma gde je popodne sedela i pravila cveće od krpica, pevajući usedeličke pesmice sa svojim susetkama. „Samo što se ne obesi na prozorsku rešetku, ta tvoja rođaka, guska jedna", govorio mi je Santjago Nasar. Malo pre žalosti za umrlom sestrom, spazih je iznenada jednom na ulici po prvi put odevenu poput žene nakolmovane kose, i jedva poverovah da je to ona. Ali slika potraja tek koji časak: njena duhovna nemaština sve je više rasla s godinama, zbog čega mnogi pomisliše da stranac zbija neslane šale kad se saznalo da Bajardo San Roman želi da se njom oženi.

Porodica je to, međutim, shvatila veoma ozbiljno i sa velikom radošću: svi, sem Pure Vikario koja je Bajardu San Romanu postavila uslov da obelodani svoje poreklo. Do tada niko nije saznao ko je i odakle je. Prošlost mu nije dosezala dalje od popodneva kad se u raskošnoj glumačkoj odeći iskrcao sa lađe. Pošto beše toliko uzdržan kad je u pitanju bilo njegovo rodoslovlje, čak i najmahnitije pretpostavke o poreklu behu moguće. Počela su govorkanja da je na čelu vojske utirao selima svaki trag i sravnjivao ih sa zemljom, sejući strah i trepet po Kasanaresu; da je bio dezerter iz Kajene; da su ga prepoznali u Pernambuku kako s parom dresiranih mečki pokušava da se opari; i - najzad - da je našao ostatke španske galije krcate zlatom u Kanalu vetrova. Na tolika nagađanja Bajardo San Roman je najjednostavnije stavio tačku: doveo je svoju porodicu na videlo.

Bilo ih je četvoro: otac, majka i dve smutljive sestre. Dovezli su se u T-fordu s državnim tablicama, čija je pačja sirena digla graju na ulici u jedanaest pre podne. Majka, Alberta Simonds, pozamašna mulatkinja iz Kirasaoa, još uvek je natucala španski. U mladosti je bila proglašena najlepšom od dve stotine najlepših devojaka Antila. Dve sestre, čiji je procvat odavno okončan, ličile su na dve nespokojne ždrebice. Ali veliki adut beše otac: general Petronio San Roman, heroj građanskih ratova iz prošlog veka, dika konzervativnog režima zato što je za vreme osvajanja Tukurinke lično nagnao u beg pukovnika Aurelijana Buendiju. Jedino moja majka nije izišla da ga pozdravi kad je saznala ko je. „Učinilo mi se sasvim u redu da se venčaju", rekla mi je. „Ali, to je jedna stvar, a sasvim je druga pružiti ruku čoveku koji je naredio da se ubije s leđa Herineldo Markes." Čim se promolio kroz prozor automobila, pozdravljajući svetinu belim sombrerom, svi ga prepoznaše po njegovim slikama. Nosio je svetlo, laneno odelo, kordovske čizme s izukrštanim rojtama i zlatne naočare koje su se jednom štipaljkom držale na hrbatu nosa i koje je pridržavao lančić koji se završavao u rupici revera od prsluka. Na reveru je nosio orden za hrabrost i štap s nacionalnim grbom reljefno izrađenim na okovanoj glavi. On je prvi izišao iz automobila, od glave do pete pokriven vrelom prašinom naših ubogih puteva. Bilo je dovoljno samo da se pojavi na prednjem sedištu kraj vozača, pa da ceo svet shvati da će se Bajardo San Roman oženiti s onom na koju baci oko.

A baš Anhelika Vikario nije htela da se uda za njega. „Delovao je suviše muževno za mene", rekla mi je. Sem toga, Bajardo San Roman uopšte nije pokušavao nju da osvoji, već je svim svojim šarmom opčinio porodicu. Nikada Anhelika Vikario nije zaboravila grozne muke one noći kad su se u kućnoj trpezariji iskupili svi: njeni roditelji, sestre i njihovi muževi, da joj nametnu dužnost da se uda za čoveka koga je jednom videla. Blizanci ostadoše po strani. „Mislili smo da su to ženske ujdurme", kazao mi je Pablo Vikario. Prema odlučujućem roditeljskom argumentu, jedna porodica nadaleko poštovana po svojoj skromnosti nije imala pravo da prezre takvu nagradu sudbine. Anhela Vikario se osmelila da samo natukne nedostatak ljubavi, što je njena majka oborila jednom jedinom rečenicom:

- I ljubav se uči, kao i sve ostalo.

Za razliku od tadašnjih dugih i nadziravanih veridbi, njihova je trajala samo četiri meseca jer se Bajardo San Roman žurio. A bila bi još kraća da Pura Vikario nije zahtevala da se pričeka kraj porodične žalosti za umrlom kćeri. To je, međutim, bilo sasvim dovoljno, već zbog samog načina kako je Bajardo San Roman neodoljivo sređivao stvari, pa zato nije bilo ni najmanjih neprijatnosti. „Pitao me je jedne večeri koja mi se kuća najviše dopada", ispričala mi je Anhela Vikario. „Ne znajući zašto pita, ja sam priznala da je u celom selu najlepša bila vila udovca Šijusa." Ja bih isto

to rekao. Beše na brežuljku koji su vetrovi umivali, a sa terase je pucao pogled na nedogledni raj močvara zaogrnutih ljubičastim sasama. Za jasnih letnjih dana, bilo je moguće nazreti bistro karipsko obzorje i brodovlje s turistima iz Kartahene de Indijas. Iste večeri, Bajardo San Roman se uputio u Društveni klub i zaseo za sto udovca Šijusa da s njim odigra partiju domina.

- Udovče - kazao mu je - kupujem tvoju kuću.

- Ne prodaje se - rekao je udovac.

- Kupujem je od tebe, sa svim što je u njoj.

Sa starinskim dobrim vaspitanjem, udovac Šijus mu je objasnio da je stvari u kući nakupovala njegova žena tokom celog svog života prepunog odricanja i da su za njega one kao jedan deo nje. „Govorio je s dušom u ruci", tekao mi je doktor Dionisio Iguaran koji je tada s njima igrao domine. „Bio sam načisto da bi radije umro nego da utopi kuću u kojoj je više od trideset godina srećno poživeo." Bajardo San Roman je takođe shvatio njegove razloge.

- U redu - kazao je. - Prodaj mi onda praznu kuću.

Udovac se, međutim, odupirao sve do kraja partije. Posle tri noći, još bolje pripremljen, Bajardo San Roman je ponovo zaseo za sto s dominama.

- Udovče - opet je započeo - pošto je kuća?

- Neprocenjiva je.

- Reci bilo koju cenu.

- Žalim, Bajardo - rekao je udovac - ali vi mladi ne shvatate pobude srca.

Bajardo San Roman nije čak ni zastao da razmisli.

- Recimo pet hiljada pesosa - reče.

- Igraj čisto - prekori ga udovac uzburkanog dostojanstva. - Kuća ne vredi toliko.

- Deset hiljada - reče Bajardo San Roman. - Ovog časa, para na paru, do dinara.

Očima punim suza, udovac ga je posmatrao. „Od besa je plakao", rekao mi je doktor Dionisio Iguaran koji, osim što je bio lekar, beše učen čovek. „Pomisli samo: toliko para nadohvat ruke i čovek mora da odbije samo zbog slabosti duha." Udovac Šijus nije mogao da pusti od sebe ni glasa, ali je bez oklevanja odrečno odmahnuo glavom.

- Učini mi, onda, samo još jednu uslugu - rekao je Bajardo San Roman. - Sačekaj me ovde jedno pet minuta.

I zaista se za pet minuta vratio u Društveni klub sa srmom optočenim bisagama. Stavio je na sto deset svežnjeva banknota od po hiljadu pesosa, još uvek povezanih trakama s pečatom Državne banke. Samo za dva meseca, udovac Šijus je umro. „Od toga je presvisnuo", govoraše doktor Dionisio Iguaran. „Bio je zdraviji od nas, ali kad bi ga čovek slušao pomoću stetoskopa, čuo bi kako mu suze u srcu ključaju." Ne samo

da je prodao kuću sa svim što je u njoj bilo, već je zamolio Bajarda San Romana da mu je isplaćuje u ratama, pošto mu nije preostala ni škrinja u koju bi stavio tolike pare.

Nikom nije bilo ni nakraj pameti, niti je iko rekao da je Anhela Vikario bila razdevičena. Nije se znalo ni za kakvog ranijeg verenika, rasla je uz svoje sestre, pod čvrstom rukom jedne čelično stroge majke. Čak i svega dva i po meseca pred svadbu, Pura Vikario joj nije dopustila da sama ode sa Bajardom San Romanom da upozna kuću u kojoj će živeti, nego su je pratili majka i oslepeli otac da joj čuvaju poštenje. „Samo sam kumila Boga da mi da hrabrosti da se ubijem", kazala mi je Anhela Vikario. „Ali, nije mi dao." Toliko je bila ošamućena da se upravo rešila da ispriča majci istinu, ne bi li se oslobodila tog mučeništva, kad je njene dve jedine družbenice s kojima je pravila cveće od krpica, odvratiše od njene dobre namere. „Naslepo sam ih poslušala", kazala mi je, „jer su me uverile kako su prave sveznalice za muvanje muškaraca." Tvrdile su joj da su skoro sve žene, još kao sasvim male, izgubile devičanstvo u raznoraznim nezgodama. Uporno su je ubeđivale da čak i najzadrtiji muževi pristaju na sve živo, samo pod uslovom da niko nikad ne sazna. Utuviše joj, najzad, u glavu kako se u prvoj bračnoj noći većina muških tako isprepada, da bez pomoći žene ne mogu ni makac, a kamoli da nešto urade, tako da u sudbonosnom času ne mogu da odgovaraju za svoje sopstvene postupke. „Samo veruju onome što vide na posteljini", kazale su joj. I tako je uputiše u ujdurme primalja da povrate njihove izgubljene zaloge i da prvog bračnog jutra čista obraza izloži suncu u dvorištu svoje kuće končani čaršav uprljan časnom mrljom.

S tom varkom se i udala. Bajardo San Roman mora da se, pak, oženio s obmanom da kupuje sreću neobičnim tovarom moći svog bogatstva. Što god je veće planove kovao za svadbeno slavlje, sve mu je više mahnitih ideja padalo na pamet kako da ga još više uveća. Kad je najavljena biskupova poseta, pokušao je za jedan dan da odloži svadbu kako bi ih ovaj venčao, ali je Anhela Vikario bila protiv toga. „U stvari", kazala mi je, „nisam želela da me blagoslovi čovek koji samo odseca petlovima kreste za supu, a cele ih baca u kantu za otpatke." Proslava je i bez biskupovog blagoslova poprimila takvu silinu i toliko se zahuktala, da se i samom Bajardu San Romanu otela iz ruku i postala na kraju krajeva sveopšti, javni doživljaj.

General Petronio San Roman sa svojom porodicom ovog puta dođe u svečanoj lađi Nacionalnog kongresa koja je sve do kraja proslave bila privezana uz dok. Na njoj pristiže i mnogi znameniti svet koji, međutim, u opštem darmaru novih lica, osta neopažen. Donesoše tolike darove da je zaboravljeni lokal prve električne centrale morao da se preuredi kako bi se izložili oni najraskošniji. Ostale poklone odmah su odnosili u bivšu kuću udovca Šijusa koja već beše pripravna da dočeka mladence.

Mladoženji su poklonili kabriolet automobil na kome je, ispod fabričkog amblema, bilo ugravirano njegovo ime. Mladoj podariše pribor za jelo za dvadeset četiri zvanice od čistog zlata. Osim toga, dovedoše sa sobom čudo jedno od igračica, i dva vals-orkestra koji nikako da se slože s lokalnim bandama i sa šarolikim cirkuzantima i harmonikaškim grupama koje, raspojasane, donese vetar kermesa...

Porodica Vikario je živela u jednoj skromnoj kući. Zidovi behu od cigle, a krov koji nagrdiše dva prozorčeta gde su u januaru golubice svile gnezda, beše od palminog lišća. S prednje strane kuća imaše terasu, tako reći sasvim zaposednutu ogromnim ćupovima sa cvećem. Sa lica je takođe bilo i veliko dvorište po kome su slobodno jurcale kokoši između retkih voćki. U samom dnu dvorišta, blizanci su imali svinjac sa žrtvenim kamenom i stolom za tranžiranje, što beše dobar izvor porodičnih prihoda otkad je Ponsio Vikario izgubio vid. Posao je započeo Pedro Vikario, ali kad je on otišao u vojsku, njegov brat je takođe bio primoran da izuči kasapski zanat.

Unutar kuće je jedva bilo mesta da se živi. Zato su starije sestre pokušale da zamole na pozajmicu još jednu kuću, kad su shvatile kolike će razmere poprimiti proslava. „Pomisli samo", rekla mi je Anhela Vikario, „pomišljale su na kuću Plaside Linero, ali su se, na sreću, moji roditelji zaintačili odvajkada da će se njihove kćeri udavati na njihovom bunjištu, ili se uopšte neće ni udavati." I tako su okrečili kuću u jasno žuto, popravili vrata, izravnali podove i učinili sve moguće da bude dostojna tako bučne svadbe. Blizanci su odveli svinje iz kuće i krmećak očistili negašenim krečom, ali čak uza sve to, videlo se da neće biti dovoljno mesta. Najzad, umešnošću Bajarda San Romana, porušiše ogradu dvorišta, uzajmiše za igranje susedne kuće i postaviše drvene stolove da se na njima jede pod lišćem tamarinda.

Jedino iznenađenje priredio je na dan svadbe sam mladoženja jer je po Anhelu Vikario došao sa dva sata zakašnjenja. Ona je odbila da se odene u venčanicu sve dok ga ne ugleda u svojoj kući. „Zamisli", rekla mi je, „čak bi mi bilo drago da ne dođe, ali da me ostavi tako odevenu, nikad." Njena opreznost je bila normalna, pošto za jednu ženu nije bilo veće javne bruke nego da tek tako, ukipljena ostane u venčanici sama. Sama činjenica da se Anhela Vikario usudila da na sebe stavi veo i narandžine cvetove iako nije bila devica, kasnije se nužno protumačilo kao skrnavljenje znamenja čistote. Samo je moja mati to ocenila kao hrabar postupak, jer je udavača do kraja igrala na svoju obeleženu kartu. „U ona vremena", objasnila mi je, „Bog je takve stvari razumeo." Suprotno tome, još uvek se nije znalo na koju kartu igra Bajardo San Roman. Od časa kad se u odelu i šeširu najzad pojavio pa sve dok s terevenke nije odmaglio sa spodobom koja ga je uzbuđivala, beše savršena slika i prilika srećnog mladoženje.

Isto tako, nikad se nije saznalo na koju je kartu igrao Santjago Nasar. Bio sam

sve vreme uz njega, zajedno s Kristom Bedojom i mojim bratom Luisom Enrikeom, i u crkvi i na lumperajki, i niko od nas nije naslutio ni najmanju promenu u njegovom držanju. Mnogo puta sam to morao da ponovim, pošto smo nas dvojica odrasli zajedno, prvo u školi, a zatim u istom društvu u doba raspusta; svima bi delovalo nepojmljivo da postoji makar i tračak bilo kakve tajne koju mi nismo delili, a pogotovu kad je u pitanju tako krupna tajna.

Santjago Nasar beše veliki bekrija, a najveće zadovoljstvo doživeo je baš u predvečerje smrti, dok je sračunavao svadbene troškove. U crkvi je procenio da su cvetni ukrasi vredeli barem koliko za četrnaest prvoklasnih pogreba. Ovakva preciznost me je celog veka progonila, jer mi je Santjago Nasar govorio da ga miris cveća u zatvorenom smesta podseti na smrt. Ponovio mi je to i toga dana, kad smo ulazili u hram. „Neću da vidim nikakvo cveće na mom pogrebu", kazao mi je, ni ne sanjajući da ću, već sledećeg dana, baš ja morati da se postaram da mu se želja ispuni. Dok smo išli od crkve do kuće Vikarijevih, izveo je računicu koliko staju šarene girlande kojima su okitili ulice; sračunao je koliko košta muzika a koliko vatromet, pa čak i boza kojom su nas dočekali na vratima. Usred podnevne sparine, mladenci su kružili po dvorištu. Bajardo San Roman se s nama veoma sprijateljio, postao naš ortak po boci, kako se tada govorilo, i baš mu je godilo za našim stolom. U satenskoj haljini ogrezloj u znoju, već bez vela i krunice, Anhela Vikario je smesta poprimila lice udate žene. Santjago Nasar je računao da svadba do tog časa košta nekih devet hiljada pesosa, pa je to i rekao Bajardu San Romanu. Beše jasno ko dan da je ona to primila kao krajnju bezočnost. „Majka me je učila da se pred drugim ljudima nikad ne govori o novcu", kazala mi je. Nasuprot njoj, Bajardo San Roman je to primio laka srca i čak nekako izazivački.

- Otprilike - rekao je - ali, zamisli, tek što smo krenuli. Računam da će na kraju izići, manje-više dvostruko toliko.

Santjago Nasar je naumio da sračuna i to potvrdi sve do poslednje pare i život mu dade za pravo. Zapravo, uz pomoć konačnih podataka koje mu je, samo tri četvrt časa pred smrt, dao Kristo Bedoja sledećeg dana u pristaništu, dokazao je da je procena Bajarda San Romana bila tačna.

Pre nego što sam odlučio da je preotmem, komad po komad, iz tuđeg pamćenja, meni je cela proslava ostala u vrlo zbrkanom sećanju. Godinama se u mojoj kući prepričavalo kako je, u čast mladenaca, otac opet zasvirao violinu iz svoje mladosti, kako je moja sestra monahinja stepovala u samostanskom habitu i kako se doktor Dionisio Iguaran, inače bratić moje majke, postarao da je odvedu svečanom državnom lađom, kako ne bi sačekala biskupa sledećeg dana. Tokom istraživanja materijala za ovu hroniku, prikupio sam pregršt živopisnih, usputnih dogodovština; među njima i

svesrdna sećanja na sestre Bajarda San Romana čije baršunaste haljine s ogromnim leptirovim krilima, prikopčanim na leđima, privukoše više pažnje no sve nanizano ratničko ordenje i bojna perjanica njihovog oca. Tako otkrih da su mnogi znali da sam u opštoj besvesti terevenke zaprosio Mersedes Barču, mada je tek završila osnovnu školu, na šta me je i sama podsetila kad smo se, četrnaest godina docnije, odista venčali. U stvari, najživlje mi se, tog zlosrećnog ponedeljka, urezala u pamćenje slika starog Ponsija Vikarija kako sam samcat sedi sred dvorišta. Tamo su ga posadili misleći, valjda, da je to počasno mesto: uzvanici su ga saletali, brkali ga sa drugim, menjali mu mesto da ne smeta, a on je na sve strane okretao snežno belu glavu s nekim lelujavim izrazom prerano oslepelog, odgovarajući na pitanja koja mu nisu bila postavljena, otpozdravljajući onima koji ga nisu pozdravljali u prolazu, srećan u svom krugu zaborava, u krutoj, uštirkanoj košulji i sa štapom od gvajakana koji mu kupiše za slavlje.

Zvanična ceremonija se okonča u šest po podne, kad se oprostiše počasni gosti. Brod se otisnuo upaljenih ferala, ostavljajući za sobom trag valcera iz vergla: načas ostadosmo zatečeni, prepušteni dubinama ponora neizvesnosti, sve dok ponovo ne prepoznadosmo jedni druge i ne popadasmo opet u bespuće terevenke. Nešto kasnije, mladenci se pojaviše u otvorenom automobilu, s teškom mukom krčeći put kroz darmar na trgu. Bajardo San Roman je palio petarde, potezao rakiju iz flaša kojima ga je rulja nutkala, pa čak iziđe iz kola sa Anhelom Vikario da se uhvati u kolo. Na kraju je naložio da na njegov račun produžimo igranku dok ne ispustimo dušu, a on povede prestravljenu mladu kući njenih snova gde je udovac Šijus bio srećan.

Do ponoći se javni kermes raspršio na manje terevenke, i jedino je ostala otvorena radnja Klotilde Armente na trgu. S mojim bratom Luisom Enrikeom i Kristom Bedojom, Santjago Nasar i ja odosmo u kuću milosnica Marije Alehandrine Servantes. Između ostalih, prođoše tuda i braća Vikario koji su pili s nama i Santjagom Nasarom samo pet sati pre no što ga ubiše. Zacelo su još uvek zaostali poneki raspršeni parčići glavne proslave, pošto su do nas uporno, u valovima, sve čežnjivije, dopirali svirka i neke daleke svađe - sve do samog časa kad je zatrubila sirena biskupove lađe.

Pura Vikario je ispričala mojoj majci da je na spavanje konačno otišla u jedanaest, pošto su joj starije kćeri pritekle u pomoć da bar malo u red dovede pustoš koju je svadbeni pir za sobom ostavio. Tamo oko deset, kad je nekoliko nakresanih svatova još uvek pevalo u dvorištu, Anhela Vikario je poslala da joj donesu torbu sa ličnim stvarima iz ormana njene spavaće sobe. Njena majka je takođe htela da pošalje kćeri i torbu s dnevnom presvlakom, ali se glasniku grdno žurilo. Već je zapala u dubok san, kad je začula kucanje na vratima. „Kucali su tri puta, ali veoma oprezno”,

ispričala je mojoj majci. „Po tome se osetilo da nose loše vesti.” Ispričala joj je, dalje, da je otvorila vrata ne paleći svetlost da nikog ne probudi. Pri svetlosti ulične lampe spazila je Bajarda San Romana u pomodarskim pantalonama i razdrljenoj svilenoj košulji. „Bio je zelen, kao da je iz sna”, rekla je Pura Vikario mojoj majci. Opazila je Anhelu Vikario tek kad ju je Bajardo San Roman dočepao za ruku i iz senke izvukao na svetlost. Sva je bila u ritama, s peškirom umotanim oko pasa. Pura Vikario je naprečac pomislila da su se sunovratili kolima i da zapravo počivaju mrtvi u nekom jarku.

- Blažena božja majko - procedi užasnuta. - Potvrdite da ste od ovoga sveta.

Umesto da i sam uđe, Bajardo San Roman je samo blago gurnuo svoju ženu u kuću, ne prozborivši ni reči. Zatim je poljubio Puru Vikario u obraz i krajnje klonulo, mada nežno, rekao:

- Hvala na svemu, majko. Vi ste prava svetica.

Šta se događalo dva naredna sata, znala je samo Pura Vikario, ali je tajnu odnela sa sobom u grob. „Samo pamtim da me je jednom rukom dočepala za kosu, a drugom me tako pomahnitalo mlatila, da sam mislila da ću svisnuti”, pričala mi je Anhela Vikario. Čak i to je, međutim, činila tako urotnički da ni muž ni starije kćeri, usnuli u drugim sobama, ništa ne čuše sve do zore, kad je nesreći već došao kraj.

Blizanci su banuli u kuću nešto pre tri; majka ih je žurno zazivala. Nabasali su na Anhelu Vikario potrbuške izvaljenu preko jedne trpezarijske sofe. Lice joj je bilo podbulo od udaraca. Ipak, plač joj je već presahnuo. „Nisam se plašila”, rekla mi je. „Naprotiv: bilo mi je laknulo, kao da sam najzad zbacila breme samrtne more. Želela sam samo da se sve što pre svrši, pa da se bacim na spavanje.” Pedro Vikario, odlučniji od braće, nespretno ju je dohvatio oko pasa i posadio na trpezarijski sto.

- Ajde, mala - rekao joj je, drhteći od besa - kazuj nam čije je to maslo.

Nije očasila ni tren da izusti ime. Potražila ga je u pomrčini, pronašla ga na prvi pogled, među tolikim drugim izmešanim imenima ovoga i onoga sveta, i svojim preciznim kopljem prikovala ga. za zid, poput sluđenog leptira kome je prokletstvo oduvek bilo pisano.

- Santjago Nasar - rekla je.

§

Advokat je zastupao tezu da je ubistvo počinjeno u legitimnoj odbrani časti, što je po sudu lične savesti bilo prihvaćeno. Na kraju suđenja blizanci su izjavili da bi opet hiljadu puta počinili isto delo iz istih pobuda. Oni sami naslutiše način odbrane, još onog časa kad su pred crkvom položili oružje, samo nekoliko minuta posle zločina. Bežeći na bliskom odstojanju ispred grupe zahuktalih Arapa, banuše zadihani u popovsku kuću i staviše na sto oca Amadora noževe obrisanih sečiva. Obojicu je varvarski, kasapski rad iscrpeo. Znoj i još uvek živa krv oblili su im odeću, ruke i lica, ali se paroh prisećao da su se predali izuzetno dostojanstveno.

- Ubili smo ga pri čistoj svesti - rekao je Pedro Vikario - ali smo ipak nevini.

- Pred Bogom, možda - rekao je otac Amador.

- Pred Bogom i pred ljudima - rekao je Pablo Vikario. - To je bilo pitanje časti.

Prilikom rekonstrukcije čitavog događaja, ponašali su se, štaviše, mnogo krvožednije nego što su u stvari bili. Toliko su se uživeli da se moralo posegnuti u fond za javne troškove da bi se opravila glavna kapija kuće Plaside Linero koja beše napukla i veoma oštećena udarcima noževa. Pošto nisu imali ni vindre da plate kauciju za uslovno puštanje na slobodu, tri godine su čekali na presudu u zatvoru Rioače. Mada ih se odande sećaju po dobrodušnosti i druželjubivosti, čak ni najstariji zatvorenici nisu na njima primetili ni najmanji znak pokajanja. Izgledalo je, u stvari, da braća Vikario nisu baš nimalo doprineli da ubistvo Santjaga Nasara prođe brzo i bez ikakve javne sablazni, već su, naprotiv, uradili sve što je bilo u njihovoj moći ne bi li ih neko sprečio da ga ubiju. U tome, međutim, ipak nisu uspeli.

Kako mi rekoše, mnogo godina docnije, krenuli su da ga traže u kući Marije Alehandrine Servantes, gde su s njim bili sve do dva. Kao i mnogi drugi, ni taj podatak nije unesen u zapisnik. U navedeno vreme, kad su ga blizanci, navodno, tražili, Santjago Nasar zaista nije bio tamo, jer smo već izišli da se, pevajući

serenade, malo prošetamo. U svakom slučaju, nije nimalo izvesno da li su uopšte dolazili. „Nikad ne bi odavde opet izišli”, rekla mi je Marija Alehandrina Servantes. Pošto sam je vrlo dobro poznavao, nikad u to nisam posumnjao. Umesto toga, otišli su da ga čekaju u kući Klotilde Armente, jer su znali da će tuda proći svi živi sem Santjaga Nasara. „To je bila jedina otvorena radnja”, izjavili su isledniku. „Pre ili kasnije, tuda je morao da prođe”, kazali su meni, pošto su oslobođeni optužbe. Svi su, međutim, znali da je ulazna kapija kuće Plaside Linero iznutra oduvek bila zamandaljena zasunom čak i usred bela dana, i da je Santjago Nasar sa sobom nosio ključeve zadnje kapije. Tuda je, po povratku, i ušao u svoju kuću, dok su ga već čitav sat braća Vikario čekali s druge strane. Zašto je izišao na kapiju spram trga kad je krenuo da dočeka biskupa, beše toliko nepredviđeno, da ni sam islednik nije bio u stanju da to do kraja shvati.

Nikada jedna smrt nije bila toliko na sav glas najavljena. Pošto im je sestra priznala vinovnika, braća Vikario odoše do svinjca i odabraše dva najbolja noža: jedan za čerečenje, deset palaca dug a dva i po širok, i drugi za čišćenje, sedam palaca dug a širok jedan i po. Umotaše ih u prnje za brisanje i otiđoše na mesarsku pijacu. Tek se nekoliko radnji otvaralo za retke kupce ranoranioce, ali su čak dvadeset dve osobe potvrdile da su jasno čule šta su rekli i svi su se složili u utisku da su braća govorila s jedinom namerom da ih svi čuju. Faustino Santos, moj prijatelj mesar, video ih je kako u 3.20 ulaze. Tek što je otvorio svoju tezgu za tranžiranje, začudio se otkud oni tako rano ponedeljkom i to još uvek u tamnom, svadbarskom odelu. Bio je navikao da ih viđa petkom, mada kasnije i s pripasanim kožnim keceljama kasapina. „Pomislih da su se toliko ušikali”, rekao mi je Faustino Santos, „da su promašili ne samo vreme, nego i datum.” Podsetio ih je da je ponedeljak.

- Ama, ko to ne zna, mekomudi! - otcepi mi raspoloženo Pablo Vikario. - Samo smo došli da naoštrimo noževe.

Naoštrili su ih na brusnom kamenu, onako kako su to uvek radili: Pedro je oba noža pridržavao čas sa jedne čas sa druge strane na kamenu, dok je Pablo okretao ručicu brusnog točka. Istovremeno su razgovarali o svadbenoj raskoši s drugim mesarima. Neki se požališe da nisu dobili svoj deo svadbenog kolača, mada su cehovski drugari, a braća im obećaše da će narediti da im se kasnije pošalje. Najzad noževi zapevaše na kamenu i Pablo podiže svoj prema svetlosti da se sečivo zaiskri.

- Ubićemo Santjaga Nasara - reče.

Niko ih nije ozbiljno shvatio, jer su bili poznati kao teške dobričine. „Mislili smo da su to samo lupetanja pijandura”, izjavilo je nekoliko mesara, Viktorija Gusman i toliki drugi koji su ih docnije videli. Jednom sam morao da priupitam mesare da li posao u klanici ne otkriva duhovnu predodređenost ubice čoveka.

Usprotiviše se: „Kad neko kolje goveče, ne usuđuje se da ga u oči pogleda.” Jedan mi priznade da ne može da jede meso životinje koju je lično odrao i raščerečio. Drugi mi, pak, reče da nije u stanju da zakolje kravu koju je ranije poznavao, a još manje ako je pio njeno mleko. Podsetio sam ih da su braća Vikario klali iste svinje koje su sami tovili i da su ih do te mere razlikovali da su im izdevali imena. „To je tačno”, prigovorio mi je jedan, „ali seti se dobro: nisu im davali imena ljudi, već cveća.” Samo je Faustino Santos zapazio tračak istine u pretnji Pabla Vikarija, pa ga je u šali upitao zašto moraju da ubiju baš Santjaga Nasara kad ima toliko bogatih koji više od njega zaslužuju smrt.

- Zna Santjago Nasar zašto - odvratio je Pedro Vikario.

Faustino Santos mi je pričao da mu je ostala zebnja u srcu, pa je sve ispričao jednom policijskom agentu koji je malo zatim naišao tuda da kupi načelniku za doručak pola kilograma džigerice. Kako stoji u zapisniku, agent se zvao Leandro Pornoj. Umro je naredne godine od uboda bika u vratnu venu za vreme proslave državnog praznika. Zato s njim nisam mogao da govorim, ali mi je Klotilda Armenta potvrdila da je on prvi došao u njenu radnju kad su braća Vikario već uveliko sedeli i iščekivali.

Klotilda Armenta je upravo bila smenila za šankom svoga muža. To je bila uobičajena praksa. U radnji se izjutra prodavalo mleko, a tokom dana namirnice; od šest pred veče, lokal se pretvarao u kantinu. Klotilda Armenta je otvarala u 3.30 izjutra. Njen muž, dobričina don Rohelio de la Flor, starao se o kantini do zatvaranja. Ali, te noći nabasaše toliki zalutali svatovi, da je otišao na spavanje ne zatvarajući radnju, a Klotilda Armenta je već bila na nogama ranije nego obično, pošto je nameravala da rasproda robu pre no što dođe biskup.

Braća Vikario su ušla u 4.10. U to doba, prodavale su se samo namirnice, ali im je Klotilda Armenta prodala bocu rakije, ne samo zato što ih je cenila, već i iz zahvalnosti što su joj poslali pozamašni komad svadbene torte. Slistili su bocu u dva gutljaja, ali i dalje ostadoše odlučni. „Ukočili su se od zime”, kazala mi je Klotilda Armenta, „i nisu mogli da dignu krvni pritisak ni petrolejem iz lampe.” Kasnije su skinuli čohane kapute i s velikom pažnjom ih povešali na naslone stolica, tražeći još jednu bocu. Košulje im behu prljave od osušenog znoja, bili su zarasli u dvodnevne brade i sve to im je davalo neki šumnjački izgled. Drugu flašu su ispili laganije, sedeći i netremice gledajući prema kući Plaside Linero, na drugoj strani ulice, čiji su prozori počivali u mraku. Prozor spavaće sobe Santjaga Nasara, odmah povrh balkona, bio je najveći. Pedro Vikario je zapitao Klotildu Armentu da li je na tom prozoru ugledala svetlost i ona mu je odgovorila da nije, ali joj je to zanimanje delovalo čudno.

- Nešto se desilo? - upitala ih je.

- Nije - odgovorio je Pedro Vikario. - Tražimo ga samo da ga ubijemo.

Odgovorio je tako spontano da joj ni nakraj pameti nije bilo da im poveruje. Ipak je uočila da blizanci nose dva mesarska noža zamotana u kuhinjske prnje.

- A može li se znati zašto tako rano hoćete da ubijete? - upitala je.

- Zna on zašto - odvratio je Pedro Vikario.

Klotilda Armenta ih je ozbiljno proučila: poznavala ih je tako dobro, da je čak mogla da ih razlikuje, pogotovu otkad se Pedro Vikario vratio iz zatvora. „Ličili su na dva deteta", rekla mi je. Baš ta pomisao ju je uplašila, jer je oduvek verovala da su samo deca na sve spremna. Tako se okanila pripremanja sudova s mlekom i otišla da probudi muža i da mu ispriča ono što se događalo u radnji. Don Rohelio de la Flor ju je saslušao kroz polusan.

- Ama, ne tupi ga - kazao joj je - nikoga oni neće ubiti, a ponajmanje olešiti jednog bogataša.

Kad se Klotilda Armenta vratila u radnju, zatekla je braću u razgovoru s agentom Leandrom Pornojem koji je došao po mleko za načelnika. Nije čula šta su govorili, ali je pretpostavljala da mu je neko otkrio njihove namere, zbog načina na koji je motrio noževe kad je napuštao prodavnicu.

Pukovnik Lasaro Aponte je ustao nešto pre četiri. Tek što se obrijao, kad mu je agent Leandro Pornoj otkrio šta nameravaju braća Vikario. Prethodne noći je raščistio toliko prijateljskih zavada, da mu se zbog još jedne nije žurilo. Natenane se obukao, popravio kragnu dok mu leptir-mašna nije sela na mesto i posebno u čast biskupa oko vrata okačio skapular Kongregacije Sv. Marije. Dok je doručkovao džigericu u luku, žena mu je, sva uzbuđena, ispričala kako je Bajardo San Roman vratio Anhelu Vikario njenoj kući, ali on to nije primio tako dramatično.

- Bože moj - sprdao se - šta li će samo biskup pomisliti!

Pre nego što je završio doručak, prisetio se ipak onoga što mu je posilni upravo rekao, sastavio je dve novosti i smesta otkrio da pasuju kao kec na jedanaest. Onda se zaputio ka trgu ulicom pored novog pristaništa čije kuće počeše da oživljavaju zbog dolaska biskupa. „Bez ikakvog dvoumljenja sećam se da je bilo skoro pet i da je počela kiša", kazao mi je pukovnik Lasaro Aponte. Tri osobe su ga uz put zaustavile da mu u poverenju ispričaju kako braća Vikario čekaju Santjaga Nasara da mu smrse konce, ali je samo jedna od njih znala gde.

Zatekao ih je u radnji Klotilde Armente. „Kad sam ih spazio, pomislih da su se samo junačili", rekao mi je, prateći nit sopstvene logike, „pošto nisu bili toliko pijani koliko sam zamišljao." Čak ih nije ni ispitivao šta su to naumili, već im je prosto oduzeo noževe i poslao ih na spavanje. Poneo se prema njima isto onako

samozadovoljno kao što je primirio svoju uzbuđenu ženu.

- Pomislite samo - kazao im je - šta će biskup reći ako vas zatekne u ovakvom stanju!

Oni poslušaše. Klotildu Armentu je još jednom razočarala površnost načelnika pošto je smatrala da bi morao da pritvori blizance dok se istina ne obelodani. Pukovnik Aponte joj je pokazao noževe kao svoj konačni argument.

- Ma, nemaju više čime bilo koga da ubiju - rekao je.

- Ama ne zato - rekla je Klotilda Armenta. - Nego da te uboge sirotane oslobodite strašne obaveze koja im je natovarena na grbaču.

Ona je, dakle, predosetila. Bila je načisto da braća Vikario uopšte ne žude da ispune svoju pretnju, koliko da nađu nekog da im učini uslugu i da ih u tome spreči. Savest pukovnika Apontea bila je, međutim, mirna.

- Ne pritvara se niko samo zbog sumnji - kazao je. - Sad se sve svodi na to da se upozori Santjago Nasar i čiča miča i gotova priča.

Klotilda Armenta se uvek sećala da joj je zabavljačka metoda pukovnika Apontea oduvek izazivala izvesno nezadovoljstvo. Ja ga, naprotiv, pamtim kao srećnog čoveka, mada pomalo uvrnutog samotničkom spiritističkom praksom koju je naučio dopisnim putem. Njegovo držanje toga ponedeljka beše konačni dokaz njegove površnosti. Cela je istina da se Santjaga Nasara setio ponovo tek kad ga je spazio u pristaništu i onda je, jasno, sam sebi čestitao što je doneo pravednu odluku.

Dvanaestoro ljudi koji navratiše da kupe mleko, saznaše od braće Vikario za njihovu nameru. Do šest ujutru, ovi raširiše glas na sve strane. Klotildi Armenti je izgledalo nemogućnim da se i u kući preko puta za to nije znalo. Mislila je da Santjago Nasar još nije došao kući, pošto nije opazila svetlost u spavaćoj sobi i pošto je sve živo zamolila da ga opomene bilo gde da na njega nabasa. Naredila je da se sve ispriča i ocu Amadoru. Time je zadužila novu služavku koja je došla da kupi mleko za monahinje. Kad je posle četiri spazila svetlost u kući Plaside Linero, poslednju hitnu poruku je uputila Viktoriji Gusman, po prosjakinji koja je vasceli dan tumarala proseći mleko. Kad je odjeknulo trubljenje biskupove lađe, skoro svi su već bili budni i spremni za doček; samo nas nekolicina nismo još uvek znali da blizanci Vikario vrebaju Santjaga Nasara da ga ubiju, mada je već bio poznat i razlog, uključujući iscrpne pojedinosti.

Klotilda Armenta još nije ni završila s rasprodajom mleka, kad eto ti ponovo braće Vikario. S druga dva noža umotana u novine. Jedan beše za čerečenje, oksidirane i tvrde oštrice od dvanaest palaca, širine oko tri, koji je izradio sam Pedro Vikario rezbarskom pilom u doba kad zbog rata nisu pristizali nemački noževi. Drugi beše kraći, ali širi i zakrivljen. Islednik ga je u izveštaju opisao, možda otud što nije

mogao da ga opiše, i jedva se osmelio da nagovesti njegovu sličnost sa minijaturnim handžarom. Tim noževima je počinjen zločin; oba behu stara i izanđala.

Faustino Santos nije mogao da shvati šta se desilo. „Došli su da ponovo naoštre noževe", rekao mi je, „i ponovo su se glasno razmetali, da ih svi živi čuju, kako će prebrojati nožem rebra Santjagu Nasaru, tako da sam i ja pomislio da tupe u prazno, pogotovo što sam bio ubeđen da su to isti noževi." Ovog puta, međutim, još pri ulasku u njenu radnju, Klotilda Armenta primeti da nisu tako odlučni kao ranije.

Došlo je, u međuvremenu, do njihovog prvog neslaganja. Ne samo da su se po duši razlikovali mnogo više nego što je to spolja izgledalo, već im je karakter u teškim situacijama bio sasvim različit. Mi, njihovi prijatelji, zapažali smo to još od osnovne škole. Pablo Vikario beše šest minuta stariji od svog brata. Bio je maštovitiji i odlučniji još od rane mladosti. Pedro Vikario mi je oduvek delovao osećajnije i stoga samovoljnije. U dvadesetoj su se obojica prijavili u vojnu službu, ali je Pablo Vikario otpušten da ostane na čelu porodice. Pedro Vikario je služio jedanaest meseci vojni rok u patrolama za čuvanje javnog reda. Od četnog režima, otežanog strahom od smrti, sazreo je njegov smisao za naređivanje i on se navadio da odlučuje i umesto svoga brata. Povrh svega, vratio se sa kaplarskim sifilisom koji je odoleo najbrutalnijim metodima vojne medicine i injekcijama arsenika, pa čak i ispiranju hipermanganom kojem ga je podvrgao doktor Dionisio Iguaran. Uspeli su da mu nađu leka tek u zatvoru. Svi mi, njegovi drugari, slagali smo se da se Pablo Vikario smesta potčinio svome mlađem bratu, čim se Pedro Vikario vratio s jednom zatvoreničkom dušom i s novom navadom da svakome ko pokaže želju da vidi, zadigne košulju i pokaže ožiljak od metka na levom boku. Počeo je, štaviše, da oseća neko strahopoštovanje pred gonorejom velikog čoveka, koju je njegov brat prikazivao poput ratnog odlikovanja.

Po sopstvenoj izjavi, upravo je Pedro Vikario odlučio da valja ubiti Santjaga Nasara, dok ga je u početku brat samo sledio. Ali, kad ih je sudija razoružao, on je bio taj koji je smatrao da je njihova dužnost ispunjena, pa je onda vođstvo preuzeo Pablo Vikario. Niko od njih dvojice nije pomenuo ove razmirice tokom odvojenih izjava unakrsnog ispitivanja pred islednikom. Pablo Vikario mi je, ipak, više puta potvrdio da mu nije bilo lako da privoli brata na konačno rešenje. Možda je to bio samo trenutni talas panike, ali je činjenica da je Pablo Vikario sam ušao u svinjac da potraži druga dva noža. Za to vreme, očajnički pokušavajući da se ispiša pod tamarindom, njegov brat je samrtnički cedio kap po kap. „Moj brat nikad nije shvatio kako je to", rekao mi je Pedro Vikario prilikom našeg jedinog susreta. „To ti je kao da šoraš srču." Kad se vratio s noževima, Pablo Vikario ga je zatekao kako još uvek grli drvo. „Od bola ga je oblivao hladan znoj", kazao mi je, „i pokušavao je da me nagovori da idem sam jer nije sposoban bilo koga da ubije." Zaseo je za jedan od tesanih stolova

koji behu postavljeni pod drvećem za svadbeni ručak i svukao pantalone do kolena. „Proćerdao je gotovo pola sata menjajući gazu koja mu je uvek bila uvijena oko stojka”, rekao mi je Pablo Vikario. U stvari, nije se zadržao ni deset minuta, ali je sve to bilo tako teško i tako zagonetno Pablu Vikariju, da je ceo postupak protumačio kao novo činodejstvovanje svoga brata da nekako potroši vreme do zore. Tako mu je tutnuo nož u ruke i gotovo na silu odvukao da traže zadovoljenje za izgubljenu čast njihove sestre.

- Tome nema leka - kazao mu je - to ti je kao da je već gotovo.

S noževima na videlu, izišli su na kapiju svinjca, praćeni lavežom pasa po dvorištima. Počelo je da sviće. „Nije padala kiša”, sećao se Pablo Vikario. „Naprotiv”, prisećao se Pedro, „s mora je duvao vetar i još je uvek bilo moguće na prste nabrojati zvezde.” Dotle se već vest tako raščula, da je Hortenzija Baute na otvorenim vratima svoje kuće prva zaplakala za Santjagom Nasarom, kad su braća Vikario prošli mimo nje. „Mislila sam da su ga već bili ubili”, rekla mi je, „jer sam pri svetlosti ulične lampe videla dva noža sa kojih mi se učinilo da se sliva krv.” Kuća Prudensije Kotes, verenice Pabla Vikarija, beše jedna od retkih čija su vrata, u ovoj zametnoj ulici, već bila otvorena. Kad god bi tuda prolazili u ovaj čas, a posebno petkom kada bi išli na pijacu, blizanci su ulazili da popiju prvu kafu. Gurnuše dvorišnu kapiju, progonjeni psima koji ih prepoznaše u polumraku praskozorja i pozdraviše u kuhinji majku Prudensije Kotes. Kafa još uvek nije bila spremna.

- Ostavićemo je za kasnije - rekao je Pablo Vikario - sad smo u grdnoj žurbi.

- Mogu misliti, sinovi - reče ona - čast ne čeka.

Ipak su sačekali i onda Pedro Vikario beše taj kome se učini da mu brat gubi vreme s predumišljajem. Dok su pili kafu, Prudensija Kotes, u punom cvetu svoje mladosti, iziđe u kuhinju sa zamotuljkom starih časopisa da podstakne vatru u ognjištu. „Znala sam”, kazala mi je, „kuda su krenuli i ne samo da sam bila saglasna, nego se nikad ne bih udala za njega da se nije poneo kao muško.” Pre no što je napustila kuhinju, Pablo Vikario joj je s vrha gomile skinuo dva svežnja novina i jedan je dao bratu da zamotaju nožine. Sve dok ih nije videla kako izlaze na dvorišnu kapiju, Prudensija Kotes je ostala u kuhinji, čekajući još pune tri godine bez ijednog malodušnog časa, dok Pablo Vikario nije izišao iz zatvora i dok se nisu konačno venčali.

- Dobro se pričuvajte - kazala im je.

Zato je Klotilda Armenta bila u pravu kad joj se učinilo da blizanci nisu tako odlučni kao ranije. Počastila ih je bocom pića u nadi da će ih dokusuriti. „Tog dana sam shvatila”, rekla mi je, „koliko smo mi, žene, same na ovom svetu!” Pedro Vikario je zamolio da mu pozajmi muževljev brijački pribor i ona mu donese četku, sapun,

ogledalo i aparat s novim žiletom, ali se on ipak obrijao kasapskim nožem. Klotilda Armenta pomisli da je to bio vrhunac junačenja. „Ličio je na nekog filmskog kavgadžiju", kazala mi je. On mi je, međutim, kasnije objasnio - i to beše tačno - da je u zatvoru naučio da se brije berberskom britvom i da nikad više nije mogao drukčije. Njegov brat se, pak, obrijao mnogo skromnije, mašinicom don Rohelija de la Flora. Najzad sasvim polako i u tišini iskapiše bocu, posmatrajući tupavim pogledom noćobdija mračni prozor naspramne kuće, dok su tobožnji kupci ulazili i izlazili nepotrebno kupujući mleko, raspitujući se za namirnice kojih nije bilo, sve u nameri da provere je li istina da vrebaju Santjaga Nasara ne bi li ga ubili.

Ne bi braća Vikario opazila kako se na prozoru pali svetio. Santjago Nasar je u svoju kuću ušao u 4.20, ali mu nikakva svetlost nije bila potrebna da dospe do svoje sobe, jer je preko cele noći gorela na stepeništu jedna svetiljka. Onako u odelu bacio se u tami na krevet, jer mu je za spavanje preostao još samo jedan sat. Baš tako ga je zatekla Viktorija Gusman kad se popela da ga probudi za doček biskupa. Zajedno smo bili kod Marije Alehandrine Servantes sve do posle tri kad je ona lično rasterala muzikante i pogasila svetla u dvorištu za igru da bi njene mulatkinje, milosnice, najzad legle same da se odmore. Već tri dana i tri noći radile su bez predaha, primajući prvo u tajnosti počasne svatove, da bismo ih zatim razgrabili još na širom otvorenim vratima mi koji smo ostali raspareni na svadbenoj terevenci. Marija Alehandrina Servantes, za koju smo govorili da će zaspati samo na sopstvenom sprovodu, beše najotmenije i najnežnije žensko čeljade koje sam ikada upoznao - u postelji čudo od uslužnosti ali i od svireposti. Rodila se i odrasla ovde, i ovde je živela u kući otvorenih vrata s mnogo soba za iznajmljivanje i ogromnim dvorištem za ples, oivičenim svetlećim bundevama napabirčenim po kineskim bazarima Paramariba. Baš ona je skinula mrak s očiju mojoj generaciji. Naučila nas je mnogo čemu što beše više od onog što smo morali znati, ali nas je takođe podučila da u životu nema tužnijeg mesta od prazne postelje. Santjago Nasar je izgubio glavu još kad ju je prvi put video. Ja sam ga upozorio: *ko se vatrom igra, taj se i opeče*. Ali me on uopšte nije slušao, opčinjen nestvarnim zazivanjima Marije Alehandrine Servantes. Ona beše njegova luda strast, još kao petnaestogodišnjak je za njom ronio suze, sve dok ga Ibrahim Nasar bičem ne istera iz njene ložnice da bi ga više od godine dana držao zatvorenog na imanju *Divino Rostro*. Od tada ih je vezivalo duboko osećanje, lišeno ljubavne razularenosti, a ona ga je toliko poštovala da ni s kim ne bi otišla u postelju u njegovom prisustvu. Na tom poslednjem raspustu, otpremala nas je rano našim kućama, sumnjivo se izgovarajući na umor, ali je ipak ostavljala nezamandaljena vrata i upaljeno svetlo u hodniku kako bih se krišom opet vratio.

Santjago Nasar je imao gotovo čudesnu moć da prerušava. Posebno je voleo da

ispremešta i pobrka identitet mulatkinja. Poharao bi garderobe jednih da bi njihovim stvarima prerušio druge, tako da se najzad svima činilo da su drukčije od samih sebe i iste sa onim drugima. Ponekad bi neka od njih padala u očajni plač kad bi potpuno pouzdano sebe ugledala kako se u nekoj drugoj ponavlja. „Bilo mi je kao da sam izišla iz ogledala", rekla je. Ali te noći, Marija Alehandrina Servantes nije dopustila da Santjago Nasar poslednji put uživa u svojim prerušivačkim majstorijama, i to iz tako beznačajnog razloga da joj je gorko sećanje na njega izmenilo dalji život: tako da smo poveli sa sobom muzikante da obiđemo jedan krug po mestu, pevajući serenade i da nastavimo terevenku za svoj račun, dok su blizanci Vikario vrebali Santjaga Nasara da ga ubiju. A baš njemu je i palo na pamet da se popnemo na brežuljak gde je živeo udovac Šijus i da zapevamo mladencima.

Ne samo da smo pevali pod prozorima, već smo i pravili vatromet i palili petarde po bašti, ali ne primetismo ni najmanji znak da u vili ima žive duše. Nije nam bilo ni nakraj pameti da unutra nema nikoga, pogotovu što je novi auto bio pred vratima, još uvek sklopljena platnena krova i optočen svilenim rojtama i svakojakim ukrasima od parafinskih narandžinih cvetova koje im još na svadbi behu izvešali. Moj brat Luis Enrike koji je još tada svirao gitaru kao kakav profesionalac, spevao je mladencima u čast bračnu poskočicu. Do tada kiša nije padala: naprotiv, mesec je sjao nasred neba, a vazduh je bio lak i prozračan. U dnu ponora nazirao se svetlosni trag zavetnih vatri. Zasadi plavičastih banana, tužne močvare i fosforescentno obzorje karipskog horizonta, belasali su se na drugoj strani, pod mesečinom. Santjago Nasar nam je pokazao beskrajni sjaj nad morem, i rekao nam da je to odblesak jedne napaćene duše s galije za prevoz crnog robija, što je s tovarom senegalskih robova potonula pred velikim zalivom Kartahena de Indias. Mada još uvek nije znao da se kratkotrajni bračni život Anhele Vikario okončao dva sata ranije, nije bilo nikakvog traga da mu na savesti leži neki teret. Bajardo San Roman je pešice odveo mladu kući njenih roditelja kako buka automobilskog motora ne bi pre vremena raširila po čaršiji njegovu nesreću. Ponovo je bio sam, sred pogašenih svetiljki, u srećnoj vili udovca Šijusa.

Kad smo sišli s brežuljka, moj brat nas je sve pozvao da doručkujemo prženu ribu u nekoj pijačnoj birtiji, ali je Santjago Nasar to odbio, jer je hteo da makar jedan sat odspava pre no što stigne biskup. Otišao je s Kristom Bedojom put reke što je optočila sirotinjske izbe starog pristaništa u kojima su tek počela da se pale svetla. Pre no što su zamakli za ugao, rukom su nam mahnuli u znak pozdrava. Tada smo ga poslednji put videli.

Kristo Bedoja, s kojim sam se dogovorio da se kasnije nađem u pristaništu, oprostio se od njega na zadnjim vratima Santjagove kuće. Kao i obično kad bi osetili

da gazda ulazi, psi su zalajali, ali ih je on u polutami stišao zveketom ključeva. Kad je prošao kuhinjom, Viktorija Gusman je upravo nadziravala pristavljenu džezvu s kafom.

- Beli - viknula ga je - evo, sad će kafa.

Santjago Nasar joj je kazao da će je popiti kasnije. Zamolio je da poruči Divini Flor da ga u pet i po probudi i da mu po njoj pošalje čisto odelo, isto onakvo kakvo je na sebi imao. Samo čas pošto je on otišao da prilegne, Viktorija Gusman je primila poruku Klotilde Armente po prosjakinji mleka. U 5.30 je izvršila nalog da ga probudi, ali nije poslala Divinu Flor, već se sama popela u spavaću sobu s presvlakom čiste lanene odeće, pošto se koristila svakom prilikom da sačuva kćer od vlastelinskih kandži.

Marija Alehandrina Servantes nije zamandalila vrata. Oprostio sam se od svog brata, prošao hodnikom u kome su noćivale mačke mulatkinja, nakitirene između lala, i bez kucanja odgurnuo vrata spavaće sobe. Svetla su bila pogašena, ali sam već pri samom ulasku osetio miris tople žene i spazio leopardske besane oči koje vrebaju u mraku i sve dok ne počeše da odbijaju zvona, nisam više znao za sebe.

Na putu prema našoj kući, moj brat je ušao u radnju Klotilde Armente da kupi cigarete. Toliko je bio popio, da je njegovo sećanje na taj susret zauvek ostalo zbrkano. Ipak, nikad nije zaboravio zadušnički gutljaj kojim ga je ponudio Pedro Vikario. „Bio je potpuno uvošten", kazao mi je. Kad je osetio da neko ulazi, Pablo Vikario, koji je upravo tonuo u san, iznenada se prepao i trgnuvši se, pokazao mu nož.

- Ubićemo Santjaga Nasara - kazao mu je.

Moj brat se toga nije sećao. „Ali, čak i da sam se setio, ne bih mu poverovao", mnogo puta mi je ponovio. „Kome bi, još, krelcu palo na pamet da će blizanci Vikario bilo koga ubiti, i to još mesarskim, svinjarskim nožem!?" Onda su ga upitali gde je Santjago Nasar, pošto su ih videli zajedno, a moj brat takođe nije mogao da se priseti ni svog odgovora. Klotildu Armentu i braću Vikario taj je odgovor toliko zapanjio, da su ga u svojim pojedinačnim, odvojenim izjavama citirali za zapisnik; prema njihovim rečima, moj brat je kazao: „Santjago Nasar je mrtav." Onda im je podelio po jedan episkopski blagoslov, sapleo se o prag i teturajući se - izišao. Nasred trga, susreo je oca Amadora. Praćen crkvenjakom koji je udarao o talambase i nekolicinom pomoćnika koji nošahu oltar za biskupsku misu na otvorenom polju, išao je u svojoj zvaničnoj odeždi prema pristaništu. Kad ih spaziše kako prolaze, braća Vikario se prekrstiše.

Klotilda Armenta mi je ispričala da je izgubila poslednju nadu kad je paroh natenane prošao kraj njene kuće. „Pomislila sam da mu nije prispela moja poruka", rekla je. Mnogo godina kasnije, kad se povukao od sveta u mračni Dom spasa

Kalafela, otac Amador mi je priznao da je u stvari primio poruku Klotilde Armente kao i mnoge druge, još neodložnije. Upravo se pripremao da krene u pristanište. „Sva je istina da nisam znao šta mi valja činiti", rekao mi je. „U prvi mah sam pomislio da sve to nije moja stvar, već posao civilnih vlasti, ali potom odlučih da, onako u prolazu, prišanem nešto Plasidi Linero." Dok je prelazio preko trga, potpuno je, međutim, na to zaboravio. „Vi me morate shvatiti", kazao mi je, „tog nesrećnog dana je dolazio biskup." U trenutku zločina, bio je tako očajan i tako se samog sebe gnušao, da mu je jedino palo na pamet da naredi da se udara u zvona na sav glas.

Moj brat Luis Enrike se ušunjao u kuću na kuhinjska vrata koja je majka ostavljala nezaključana da nas otac ne bi čuo kad dolazimo. Pre no što je legao, otišao je u kupatilo, ali je zaspao sedeći na klozetskoj šolji, pa ga je moj brat Hajme, kad je ustao da krene u školu, zatekao kako potrbuške leži na pločicama i u snu pevuši. Moja sestra monahinja koja nije išla da dočeka biskupa jer je imala vatru od četrdeset stepeni, nije uspela da ga probudi. „Izbijalo je pet sati kad sam otišla u kupatilo", kazala mi je. Kad je moja sestra Margot ušla da se okupa jer je htela da ide u luku, uspela je na jedvite jade da ga odvuče do spavaće sobe. S druge strane sna, ne budeći se, začuo je prvo trubljenje s biskupove lađe. Onda je, savladan mamurlukom, utonuo u dubok san iz koga se nije povratio sve dok sestra monahinja nije ušla u sobu, pokušavajući da navuče mantiju za put, i dok ga nije rasanila svojim ludačkim krikom:

- Ubiše Santjaga Nasara!

§

Nemilosrdna autopsija na koju je otac Amador bio prisiljen u odsustvu doktora Dionisija Iguarana, počela je na jedvite jade. „Kao da smo ga posle njegove smrti opet ubijali”, rekao mi je stari paroh u svom pribežištu u Kalafelu... Ali, tako je naredio načelnik, a ma kako glupava bila, naređenja tog varvarina morala su da se izvršavaju.” To nije baš bila pravedna ocena. U zbrci tog besmislenog ponedeljka, pukovnik Aponte je hitno telegrafom razmenio poruke sa guvernerom provincije i ovaj ga je ovlastio da preduzme sve neodložne pripremne mere dok ne stigne istražni sudija. Načelnik je prethodno bio aktivni trupni oficir bez ikakvog iskustva u pitanjima pravde, a beše suviše nadobudan da bi se posavetovao odakle se mora početi sa nekim ko bi to mogao da zna. Pre svega, uznemirila ga je autopsija. Kristo Bedoja, inače student medicine, uspeo je nekako da izdejstvuje da ga se okanu zbog prisnog prijateljstva sa Santjagom Nasarom. Načelnik je došao na ideju da telo bude zamrznuto dok se ne vrati doktor Dionisio Iguaran, ali nije pronašao tako veliki hladnjak, pošto je jedini koji je mogao da posluži svrsi, onaj na pijaci, bio u kvaru. Dok se pravio bogataški kovčeg, telo je bilo izloženo javnom razgledanju. Beše opruženo na uskoj, gvozdenoj postelji. Iz spavaćih soba su doneseni ventilatori. Nekoliko ih je pozajmljeno i iz susednih kuća. Ipak, toliko sveta je htelo da ga vidi, da je bilo nužno skloniti nameštaj i poskidati kaveze s pticama i velike saksije paprati. Čak i tako, bilo je nepodnošljivo vruće. Usplahireni zbog zadaha leša, psi su, na sve to, podigli graju. Još otkad sam stupio u kuću, njihov lavež nije prestajao. Santjago Nasar je još uvek bio u samrtnim mukama u kuhinji, a Divinu Flor sam zatekao kako naglas nariče i drži ih jednom motkom na odstojanju.

- Pomagaj - doviknula mi je - jer će mu požderati creva.

Zaključali smo ih u staju. Kasnije je Plasida Linero naredila da ih odvedu dalje od kuće dok se ne završi pogreb. Mada niko nije znao kako, do podne su uspeli da

uteknu sa mesta gde su ih držali i da pomahnitali nahrupe u kuću. Jedan jedini put Plasida Linero je izgubila živce.

- Ah, te govnarske džukeler! - povika. - Sve nek ih pobiju!

Naređenje je smesta izvršeno i kuća ponovo utonu u tišinu. Od tad nije bilo bojazni da se telo u celosti sačuva. Lice je ostalo netaknuto, kao da peva. Kristo Bedoja mu je vratio creva na mesto i umotao ih platnenom trakom. Pred veče je, međutim, iz rana počela da navire neka žućkasta voda koja je privukla muve, a na čelu mu je iskrsla ljubičasta, zagasita mrlja koja se polako širila poput senke oblaka na vodi, sve do korena kose. Oduvek nedužno lice poprimilo je neki neprijateljski izraz, pa ga je majka prekrila maramicom. Tek tada je pukovnik Aponte shvatio da nije moguće dalje čekati, pa je naredio ocu Amadoru da izvrši autopsiju. „Samo bi bilo gore iskopavati ga posle nedelju dana", rekao je. Pre nego što je stupio u semenište, paroh je u Salamanki studirao medicinu i hirurgiju, ali nije diplomirao. Čak i načelnik je znao da njegovoj autopsiji nedostaje zakonska vrednost. Ipak se postarao da se naređenje izvrši.

Beše to pravi masakr. U prostoriji državne škole, izveden je uz pomoć apotekara koji je hvatao beleške i studenta prve godine medicine koji je trenutno bio na raspustu. Raspolagali su sa nekoliko instrumenata za mikrohirurgiju, dok su se uglavnom služili zanatskim alatom. Ipak, nezavisno od tog čerečenja, nalazi oca Amadora su bili tačni i islednik ih je uneo u svoj zapisnik kao jedan koristan podatak.

Od mnoštva rana, sedam je bilo smrtonosnih. Jetra je, tako reći, bila isečena dvama dubokim rezovima otpozadi. U predelu stomaka imao je četiri uboda, od kojih je jednim skroz proboden i koji mu je raskolio pankreas. Šest manjih rezova je imao na debelom crevu, kao i mnoštvo rana na tankom. Jedina koju je imao na grudima, u visini trećeg leđnog pršljena, probila mu je desni bubreg. Abdominalnu šupljinu ispunjavali su mnogi čepovi krvi i usred baruštine stomačnog sadržaja pojavila se zlatna medalja Karmenske Bogorodice koju je Santjago Nasar progutao kad mu je bilo četiri godine. Grudna šupljina je pokazivala dva prodora: jedan u drugom desnom međurebarnom prostoru dospeo je čak do plućnog krila, a drugi je bio sasvim kraj levog pazuha. Osim toga, po mišicama i šakama imao je još šest manjih povreda i dve horizontalne posekotine: jednu preko desnog bedra, a drugu preko stomaka. Na dlanu desne ruke imao je i jedan vrlo dubok ubod. U nalazu piše: „Kao beleg raspetog." Moždana masa je za šezdeset grama više težila od mase prosečnog Engleza i otac Amador je u svom izveštaju zaključio da je Santjago Nasar imao visoku inteligenciju i blistavu budućnost. U poslednjoj rečenici je, međutim, ukazao na hipertrofiju jetre koju je pripisao loše lečenom hepatitisu. „Drugim rečima", kazao mi je, „od života mu svakako nije mnogo preostalo." Doktor Dionisio Iguaran koji je lečio Santjaga Nasara

od žutice kad mu je bilo dvanaest godina, gotovo uvređeno se prisećao te autopsije. „Čovek mora biti pop da bi bio tako nerazuman”, rekao mi je. „Uopšte ga niko nije mogao urazumiti da na kraju krajeva prihvati da mi koji živimo u tropima imamo veću jetru od Španjolčića.” Zaključak nalaza beše da je snažno krvoliptanje iz bilo koje od sedam glavnih rana izazvalo smrt.

Vratili su nam sasvim drukčije telo. Lobanja je posred srede bila raskoljena trepanacijom, a ajgirsko lice, koje je smrt sačuvala, već je gubilo svoje obličje. Povrh toga, paroh je iz stomačne duplje povadio razbucana creva, ali kako nije znao kuda da se s njima dene, dao im je najzad jedan gnevni blagoslov i bacio ih u kantu za otpatke. Poslednje radoznalce koji su još uvek provirivali kroz prozore škole prošla je tada znatiželja, pomoćnik se onesvestio, a pukovnik Lasaro Aponte, uprkos tolikim koljačkim odmazdama koje je za svoga veka predvodio i video, sem što je bio spiritista, na kraju je postao i vegetarijanac. Prazna lobanja, napunjena krpama i živim krečom i dobrano ušivena grubim koncem i krupnim bodovima, samo što se nije raspala kad je položismo u novi, svilom tapacirani kovčeg. „Mislio sam da će se tako očuvati duže vremena”, rekao mi je otac Amador. Desilo se obratno: morali smo da ga na brzinu, u svitanje, sahranimo, jer je bio u tako lošem stanju da je u kući postalo nepodnošljivo.

Osvanuo je jedan turoban utorak. Na kraju tako poražavajućeg dana nisam se usudio da spavam sam: odgurnuo sam ulazna vrata kuće Marije Alehandrine Servantes, za slučaj da nije navukla rezu. Ferali su goreli izvešani po drveću, a u dvorištu za igranke su gorele vatre na kojima se pušilo mnoštvo mirisnih jela, i gde su mulatkinje u crninu bojile svoje tulumdžijske prnje. Ko i uvek, zatekao sam Mariju Alehandrinu Servantes budnu u osvit dana, i kao uvek kad u kući nije bilo nepoznatih, potpuno golu. Ukrstivši noge po turski, zasela je na kraljevskoj postelji pred ogromnom, biblijskom trpezom svakojake hrane: teleća rebra, ogromna kokoš, svinjske vešalice, prilog od pečenih banana i svakojakog povrća, sasvim dovoljno da se bar petoro pošteno najede. Jedenje bez ikakve mere, oduvek beše njen jedini način plakanja i nikad, nikad je nisam video da tako potišteno proždire hranu. U odeći sam legao kraj nje, tako reći bez reči, plačući takođe na svoj način. Mislio sam koliko li je samo okrutna sudbina Santjaga Nasara koja mu se za dvadeset srećnih godina naplatila ne samo smrću već i čerečenjem tela, njegovim razvejavanjem i utamanjenjem. Sanjao sam neku ženu kako sa detetom u naručju ulazi u sobu, a dete prepunih usta krcka zrna kukuruza koja mu iz njih ispadaju i padaju mu svud po telu. Žena mi kaže: „Ona žvaće nepromišljeno, pomalo mahovito, pomalo mahnito.” Iznenada osetih kako mi pohotni prsti raskopčavaju košulju i smesta osetih pogubni miris ljubavne beštije opružene na mojim leđima: osetih kako tonem u slasti živog peska njene nežnosti. Ali, iznenada

prestade, zakašlja se iz neke velike daljine, i iskliznu iz mog života.

- Ne mogu - reče - mirišeš na njega.

I ne samo ja. Toga dana je sve uporno mirisalo na Santjaga Nasara. Braća Vikario su to osetili u tamnici gde ih je načelnik zatvorio dok ne smisli šta će s njima. „Što sam se više ribao četkom i sapunom, sve sam manje bio u stanju da se otresem mirisa", rekao mi je Pedro Vikario. Tri noći su proveli bez sna; nisu mogli ni da trepnu jer bi istog časa kada ih san obrve, ponovo započinjali svoj zločin. Pokušavajući da mi dočara svoje stanje tog beskrajnog dana, Pablo Vikario mi je kazao, već na pragu starosti: „To ti je bilo kao da si dvostruko budan." Ta me je rečenica nagnala na pomisao da im je u tamnici strah da ne polude zacelo bio najnesnosniji.

Ćelija beše tri metra široka; imala je poprilično visoko prozorče sa gvozdenim šipkama, pokretni nužnik, umivaonik sa lavorom i krčagom i dve sazidane postelje sa strunjačama od rogožine. Sazidana je po naređenju pukovnika Apontea koji je govorio da nikad nije postojalo tako humano svratište. Moj brat Luis Enrike je bio potpuno saglasan s tim, jer su ga jedne noći pritvorili što je dizao buku s muzikantima ali mu je načelnik samilosno dopustio da ga prati i jedna mulatkinja. Možda su u osam izjutra to pomislila i braća Vikario, kad su shvatili da su na sigurnom od Arapa. Toga časa, osokolio ih je ugled što su ispunili svoju obavezu i jedino ih je uznemiravalo trajno prisustvo mirisa. Zatražili su mnogo vode, brdo sapuna i ribaću četku, pa su spirali krv sa ruku i lica i povrh svega oprali su i košulje - sve, ali nisu uspeli da se odmore. Pedro Vikario je, sem toga, zatražio svoje purgative i diuretike kao i zamotuljak sterilisane gaze da promeni oblog. Dva puta je mogao da ga menja tokom jutra. Kako je dan odmicao, život mu je, međutim, postajao sve teži, tako da je miris došao tek na drugo mesto. U dva po podne, kada su titraj i jare mogli da ih omame, Pedro Vikario beše do te mere premoren da više nije mogao da izdrži ležanje na postelji, ali ga je umor isto tako sprečavao da se drži na nogama. Bol u preponama penjao mu se sve do vrata, bešika mu se začepila, i spopala ga je užasna izvesnost da celog svog života neće moći ponovo da zaspi. „Ostao sam budan jedanaest meseci", kazao mi je, a ja sam ga dovoljno dobro poznavao da bih mu verovao. Nije mogao da ruča. Pablo Vikario je ipak pojeo pomalo od svega što su im doneli za jelo, ali se četvrt sata docnije sručio u neku kužnu groznicu, nalik koleri. U šest po podne, dok su secirali leš Santjaga Nasara, načelnik je hitno pozvan, jer je Pedro Vikario bio ubeđen da su mu otrovali brata. „Bio sam se skroz upišao", rekao mi je Pablo Vikario, „i nismo mogli sebi da izbijemo iz glave da su nam to priredili Turci svojim smicalicama." Do tada je već dva puta prepunio pokretni nužnik, a čuvar ga je još šest puta vodio u klozet načelstva. Tamo ga je zatekao pukovnik Aponte kako se olakšava pod stražom u

klozetu bez vrata, i tako obilno ispušta vodu da nije bilo bezumno pomišljati da ga je neko otrovao. Ali, to je smesta odbačeno, kad se ustanovilo da je samo pio vode i jeo ručak koji im je poslala Pura Vikario. Uprkos tome, načelnik je ostao pod takvim utiskom, da je odveo zatvorenike svojoj kući pod posebnom pratnjom. Tamo su ostali sve dok nije stigao istražni sudija i nije ih prebacio u tamnicu u Rioaču.

Strah blizanaca se poklapao sa čaršijskim dušebrižništvom. Odmazda Arapa se nije isključivala, ali niko sem braće Vikario nije pomišljao na trovanje. Radije se pretpostavljalo da će iskoristiti okrilje noći da kroz prozorče ubace benzin i da upale zatvorenike unutar same tamnice. Čak i to je, nekako, bila suviše uprošćena pretpostavka. Arapi su činili zajednicu miroljubivih useljenika koji su se početkom veka zadržali po karipskim selima, čak i onim najudaljenijim i najsiromašnijim, i tu ostali da trguju šarenim krpicama i vašarskim džidžama. Behu vredni, katolici i držali su se zajedno. Ženili su se između sebe, uvozili su svoje žito, gajili janjce po dvorištima i sadili origano i patlidžan; jedina burna strast koja ih je zaokupljala beše kartanje. Stariji su uporno govorili seoskim arapskim koji su poneli iz svoje postojbine i sačuvali ga takav kakav je u svojim porodicama sve do druge generacije, ali su oni iz treće, s izuzetkom Santjaga Nasara, svoje roditelje slušali kako im se obraćaju na arapskom a odgovarali su im na španskom. Zato nije bilo mnogo verovatno da mogu naprečac da promene svoj pastoralni duh samo da bi osvetili jednu smrt za koju smo svi mi mogli da snosimo krivicu. Nasuprot tome, na odmazdu porodice Plaside Linero niko nije pomišljao, iako su njeni članovi bili moćni ljudi, vični ratovanju, sve dok im sreća nije okrenula leđa i dok ne iznedriše samo dvojicu kafanskih kavgadžija koje je štitila slava njihovog porodičnog imena.

Zabrinut tim pričama, pukovnik Aponte je posetio pojedinačno sve arapske porodice i barem u ovom slučaju izvukao pravilan zaključak. Zaticao ih je zbunjene i tužne, sa znamenjem bola na oltarima. Neki su glasno ridali sedeći na podu, ali niko nije kovao osvetničke planove. Zločinačka jara uzburkala je strasti i sami akteri su priznali da ni u kom slučaju neće više potezati oružje. Štaviše, upravo je Suseme Abdala, stogodišnja staramajka, preporučila Pablu Vikariju čudesni napitak od cveća pasiflore i pelena koji mu je utažio koleru i istovremeno odrešio rascvetani izvor njegovog brata blizanca. Pedro Vikario zapade tada u neku besanu dremku, a njegov oporavljeni brat prvi put usni san bez griže savesti. Tako ih je u utorak u tri ujutro zatekla Purisima Vikario, kad ju je načelnik odveo da se od njih oprosti.

Na savet pukovnika Apontea, otišla je cela porodica, čak i starije kćeri sa svojim muževima. Zaštićeni opštom iscrpljenošću, nestali su kradomice, izmakli svima, dok smo nas nekolicina koji smo se još uvek budni držali na nogama tog neponovljivog dana sahranjivali Santjaga Nasara. Otišli su dok se, kako je načelnik odlučio, duhovi

ne smire, ali se nikada nisu vratili. Pura Vikario je tkaninom zamotala lice svoje vraćene kćeri da niko ne vidi podlive od udaraca. Odenula ju je u jarkocrvene haljine, da se ne pomisli kako nosi crninu za potajnim ljubavnikom. Pre no što su otišli, zamolila je oca Amadora da u zatvoru ispovedi njene sinove, ali je Pedro Vikario odbio, ubedivši i brata da nemaju zbog čega da okajavaju grehe. Ostadoše sami. Na dan njihovog prebacivanja u Rioaču, toliko su se bili oporavili i tako su čvrsto verovali svojim motivima, da nisu hteli da ih izvuku noću, kao što je uradila njihova porodica, već usred bela dana, naočigled svih i čista obraza. Ubrzo zatim, umro im je otac, Ponsio Vikario. „Odnela ga je griža savesti", rekla mi je Anhela Vikario. Kad su oslobođeni optužbe, blizanci ostadoše u Rioači, na samo dan puta od Manaure, gde je živela ostala porodica. U Rioaču je otišla i Prudensija Kotes da se uda za Pabla Vikarija, koji je u međuvremenu izučio zlatarski zanat u očevoj radionici i na kraju postao dobar kujundžija. Bez ljubavi i službe, Pedro Vikario je opet pristupio Oružanim snagama i stekao čin starijeg narednika. Jednog božanstvenog jutra njegova patrola je duboko prodrla na pobunjeničku teritoriju, pevajući pesme o kurvama: nikad više se o njima ništa nije čulo.

Bajardo San Roman je za veliku većinu bio jedina žrtva. Bilo je opšte mišljenje da su ostali protagonisti tragedije dostojanstveno i čak veličanstveno ispunili svoje uloge koje im je život udelio. Santjago Nasar je platio za uvredu, braća Vikario su dokazali svoju muškost, a ismejanoj sestri ponovo je vraćena čast. Jedini koji je baš sve izgubio, beše Bajardo San Roman, „siroti Bajardo" kako ga se od tada prisećaše. A njega se, međutim, sve do sledeće subote posle pomračenja meseca niko nije setio. Tek kad je udovac Šijus ispričao načelniku da je video kako jedna bleštava ptica nadleće njegov stari dom, misleći da je to duša njegove žene koja traži njegovu, načelnik se lupio po čelu. No, to nije bilo ni u kakvoj vezi s udovčevim prikazanjem.

- Majku mu - po vikao je. - Potpuno sam smeo s uma tog nesrećnika.

Popeo se, u pratnji patrole, na brežuljak i tamo zatekao kola još uvek otvorena krova. U spavaćoj sobi opazi neku samotnu svetlost, ali na njegove pozive niko se ne javi. Zato provališe bočna vrata i pretražiše sve sobe, obasjani ugarcima pomračenja. „Stvari su delovale kao da su pod vodom", ispričao mi je načelnik. Baš onako kako ga je u osvit utorka videla Pura Vikario, Bajardo San Roman je onesvešćen ležao na postelji, u pomodarskim pantalonama i svilenoj košulji, ali bez cipela. Sijaset ispijenih i mnoštvo punih boca bilo je kraj kreveta, ali ni trunke hrane. „Bio je u poslednjoj fazi trovanja alkoholom", rekao mi je doktor Dionisio Iguaran koji mu je ukazao hitnu pomoć. Oporavio se za samo nekoliko sati i čim je došao sebi, sve ih je najurio kućama, onako kako je najbolje znao i umeo.

- Nek me niko ne zajebava - rekao je. - To važi i za mog tatu s njegovim

veteranskim čvarcima.

Načelnik je o ovoj epizodi, bukvalno do poslednje rečenice, potanko izvestio generala Petronija San Romana u jednom alarmantnom telegramu. Biće da je general San Roman doslovno shvatio sinovljevu želju, jer nije došao da ga obiđe, već je poslao suprugu sa kćerima u pratnju dveju starijih žena koje su ličile na njegove sestre. Do grla zabrađene u crninu, došle su teretnom lađom, raspuštene kose u znak bola zbog nesreće koja je zadesila Bajarda San Romana. Pre no što kročiše na kopno, izuše se i tako, bose, po užarenoj podnevnoj prašini, pređoše celo mesto dok ne stigoše na brežuljak, čupajući strukove kukuruza i ridajući na sav glas tako srceparajuće, kao da ciče od radosti. Sa balkona Magdalene Oliver video sam ih u prolazu i sećam se kako sam pomislio da ovakva neutešnost može samo da se izvodi ne bi li se prikrile druge, još veće, bruke.

Pukovnik Lasaro Aponte ih je otpratio do kuće na brdu. Gore se docnije popeo i doktor Dionisije Iguaran, jašući na svojoj muli za hitne slučajeve. Kad je sunce malo uminulo, dva opštinska čoveka spustiše Bajarda San Romana u mreži za spavanje, do grla umotanog u čaršav, uz pratnju kukumavki. Magdalena Oliver je pomislila da je umro.

- Collons de deu - uzviknula je - kakva šteta!

Opet se balzamovao alkoholom. Bilo je teško poverovati da je još uvek živ, pošto mu se desna ruka vukla po zemlji i kako bi je majka dizala i stavljala u mrežu, ona bi opet ispadala, ostavljajući za sobom trag po prašini, sve od hridi nad ambisom, pa do palube broda. To beše poslednje što nam ostade od njega: spomen na žrtvu.

Vilu nisu ni taknuli. Za vreme noćnih terevenki, dok smo bili na odmoru, ja i moja braća smo se penjali da je istražujemo, i svaki put bismo u napuštenim odajama zaticali sve manje stvari od vrednosti. Jednom prilikom smo uspeli da se domognemo ručne torbe koju je svadbene noći Anhela Vikario tražila od svoje majke, ali joj ne posvetismo nikakvu pažnju. Učinilo nam se da su unutra uobičajena sredstva za održavanje lične higijene i ženska šminka. Pravu sadržinu sam otkrio tek kad mi je, mnogo godina kasnije, Anhela Vikario ispričala kakvim su je sve marifetlucima naučile primalje kako bi obmanula muža. Beše to jedini trag koji je ostavila na ognjištu svog petočasovnog braka.

Kad sam se, mnogo godina kasnije, vratio da potražim poslednja svedočanstva za ovu hroniku, takođe ne beše ostao ni kamen na kamenu od sreće Jolande Šijus. Uprkos zadrtoj budnosti pukovnika Lasara Apontea, stvari su malo-pomalo nestajale. Iščile čak i vitrina sa šest ogledala u visini čoveka, koju su majstori iz Mompoksa morali da sklope unutar kuće, jer nije mogla da prođe kroz vrata. U početku, udovac Šijus beše očaran pomišljajući da je to zagrobni način njegove žene da odnese ono što je njeno.

Pukovnik Lasaro Aponte ga je ismejavao. Jedne noći je, ipak, održao spiritističku seansu da rasvetli misteriju na kojoj mu je duša Jolande Šijus glavom potvrdila da za svoju zagrobnu kuću prikuplja svoje stvarčice iz srećnih vremena. Kuća je počela da se osipa. Na vratima je trulio svadbeni auto dok od njega najzad ne preosta samo olupina rastočena nevremenom. Mnogo godina se ništa ne saznade o njegovom vlasniku. U izveštaju postoji jedna njegova izjava, ali toliko štura i konvencionalna, kao da je skrpljena u minut do dvanaest, samo da se ispuni neizbežna formalnost. Kad sam posle dvadeset i tri godine pokušao s njim jedan jedini put da porazgovaram, dočekao me je poprilično ratoborno odbijajući da protumači onaj najniži trenutak koji bi dopustio da se bar malo rasvetli njegova uloga u celoj drami. U svakom slučaju, čak ni njegovi roditelji nisu o njemu znali mnogo više od nas, niti im je padalo nakraj pameti otkud on u jednom zabitom selu, bez ikakve očigledne namere, sem što je naumio da se oženi ženom koju nikad nije pošteno ni video.

Nasuprot tome, od Anhele Vikario sam uvek dobijao pregršt vesti koje su u meni izazivale jednu idealizovanu predstavu. Moja sestra monahinja je izvesno vreme pokušavala da preobrati poslednje idolopoklonike po gornjoj Gvahiri, pa je imala običaj da svrati u usoljeno karipsko selo - u kome je majka pokušavala da je živu sahrani - i da s njom popriča. „Pozdravlja te tvoja rođaka”, uvek bi mi govorila. Anhelu Vikario je takođe posećivala i moja sestra Margot. Ona mi je ispričala da su kupili jednu tvrdu kuću na vetrometini s velikim dvorištem čija je jedina mana bila visoka noćna plima, kad bi se klozeti prelivali a u svitanje ribe praćakale po spavaćim sobama. Svi koji su je u to doba videli, slažu se da se potpuno predala i izveštila u šivenju i da je preko svog šnajderaja našla zaborav.

Mnogo kasnije, kad sam u jedno nepouzdano vreme pokušavao da dokučim nešto o samom sebi prodajući enciklopedije i medicinske knjige po selima Gvahire, slučajno sam dopao do ove indijanske tkačnice. Baš kad je sunce najjače upeklo, na jednom prozoru spram mora, šila je za mašinom jedna žena žućkaste kose, s metalnim naočarima, u delimičnoj crnini. Nad glavom joj je visio kavez s kanarincem koji nije prestajao da peva. Spazivši je ovako u idiličnom okviru prozora, nisam hteo da prihvatim da je to žena na koju sam pomislio, jer sam odbijao da priznam koliko život, najzad, liči na lošu književnost. Ipak, to je bila ona: Anhela Vikario, dvadeset i tri godine posle drame.

Prema meni se odnosila kao i uvek, dakle kao prema dalekom rođaku na čija je pitanja odgovarala vrlo razborito i sa smislom za humor. Bilo je teško poverovati koliko je sazrela i izoštrila svoj um. Najviše me je iznenadilo kako je shvatala sopstveni život. Za samo nekoliko minuta, nestalo je oronulosti i delovala mi je gotovo isto onako mladalački kako sam je se prisećao: ne beše u njoj ničeg

zajedničkog s devojkom koju su primorali da se bez ljubavi uda sa dvadeset godina. U nesporazumima ispunjenoj starosti, njena majka me je primila kao neku tešku utvaru. Odbila je da govori o prošlosti i za ovu hroniku sam morao da se zadovoljim sa svega nekoliko rečenica koje sam iskamčio iz njenih razgovora s mojom majkom i šturih reči koje sam otrgnuo iz sopstvenog sećanja. Učinila je sve što je bilo moguće da Anhela Vikario umre još za života, ali joj je kći pokvarila račune jer od svoje nesreće nikad nije pravila tajnu. Naprotiv: svima koji su se interesovali, pričala je o njoj do najsitnijih pojedinosti osim što se nikad nije rasvetlilo: ko je bio stvarni vinovnik, kako i kada, jer niko zaista nije poverovao da je to bio Santjago Nasar. Pripadali su sasvim različitim svetovima. Niko ih nikada nije video zajedno, a još manje nasamo. Santjago Nasar je bio suviše ohol da se u nju zagleda. Kad je morao da je pomene, govorio bi mi: „Tvoja tupoglava rođaka." Sem toga, on je bio, kako smo tada govorili, kobac peradar. Kao i njegov otac, lutao je sam, besciljno po ovim brdima, cepajući srca mnogih devojčuraka, ali se u selu nikad nije saznalo da je održavao bilo kakvu vezu sem čisto konvencionalne sa Florom Migel i strasne veze sa Marijom Alehandrinom Servantes koja ga je četrnaest meseci izluđivala. Možda baš zato što beše najizopačenija, bila je najviše prihvaćena verzija po kojoj je Anhela Vikario štitila nekog koga je zaista volela, odabravši ime Santjaga Nasara iz čistog uverenja da se njena braća nikad neće usuditi da krenu na njega. Kad sam je posetio drugi put, sa svim sređenim dokazima, i ja sam pokušao da joj iskamčim ovu istinu. Nije ljudski ni podigla oči sa šića da bi sve bacila u vodu.

- Ne uvijaj više, rođače - rekla mi je - to je bilo njegovo maslo.

Sve ostalo je ispričala bez trunke prećutkivanja, uključujući i propalu prvu bračnu noć. Ispričala je kako su je ortakinje podučile da u postelji napije muža dok se ne obeznani, da se pravi stidljivijom nego što jeste da bi on ugasio svetlo, da se - snažno ribajući - opere stipsanom vodom kako bi oponašala devičanstvo i da, najzad, zamrlja čaršav živinim hromom da bi sledećeg jutra mogla da ga izloži u svom udavačkom dvorištu. Njene šurovanke jedino nisu računale na dve stvari: na izuzetnu otpornost na piće Bajarda San Romana i čistu pristojnost koja se skrivala u dubini gluposti koju je majka nametnula Anheli Vikario. „Nisam uradila ništa od svega što su mi napričale", kazala mi je, „jer sam, kako je vreme odmicalo, sve više shvatala da se takva svinjarija nikom ne može podmetnuti, a ponajmanje jadniku koji je imao hudu sreću da se mnome oženi." Zato je bez ikakvih uvijanja dopustila da je pod punom svetlošću razgoliti u spavaćoj sobi, lišena zauvek sveg straha kojem ju je život naučio. „Išlo je vrlo lako", kazala mi je, „jer sam bila spremna da umrem."

O svojoj nedaći je, u stvari, pripovedala bez ikakvog stida da bi prikrila drugu, pravu bol koja joj je kidala dušu. Niko nije čak ni posumnjao - sve dok mi to sama

nije ispričala - da se od časa kad ju je ponovo odveo njenoj kući, Bajardo San Roman zauvek urezao u njen život. To je bio udarac pride, zabadava. „Kad je mama počela da me bije, iznenada sam ga se prisetila", rekla mi je. Znajući da su zbog njega, udarci su je manje boleli. Nastavila je da misli na njega čudeći se samoj sebi, dok je izvaljena na sofi, jecala u trpezariji. „Nisam ja plakala zbog udaraca, niti zbog ičega što se dogodilo", rekla mi je, „plakala sam zbog njega." Mislila je na njega čak i dok joj je majka previjala obloge na lice, a još više kad je začula uličnu dernjavu i pomahnitala zvona sa zvonika; čak i kad je majka opet ušla i rekla joj da najzad može da pođe na spavanje jer je najgore već prošlo.

Već je dugo vremena, bez i trunke zavaravanja, mislila na njega, kad je bila primorana da otprati majku do bolnice u Rioači, na očni pregled. U prolazu svratiše u Lučki hotel. Poznavale su gazdu i Pura Vikario u restoraciji zatraži čašu vode. Ispijajući vodu, beše kćeri okrenula leđa, kad Anhela Vikario spazi sopstvenu misao kako se preslikava u beskraju sučeljenih ogledala. S krajnjim naporom je okrenula glavu, taman da ga ugleda kako prolazi mimo nje, i izlazi iz hotela, ne opazivši je. Zatim ponovo pogleda majku, dok joj se srce cepalo. Sa novim naočarima na nosu, iskapivši čašu vode, Pura Vikario je rukavom obrisala usta i smešila joj se od šanka. Prvi put u svom životu, Anhela Vikario je uspela da je sagleda onakvu kakva je doista bila: jedna jadna žena, sva predana kultu svojih mana. „Govnarija", reče sebi. Toliko se potresla, da je celim putem kući pevala na sav glas i na kraju se bacila u svoju postelju da proplače tri vascela dana.

Preporodila se. „Poludela sam za njim", rekla mi je, „naskroz sam poludela." Bilo je dovoljno da sklopi oči, pa da ga ugleda, da ga čuje kako diše u moru. Usred noći, trzala ju je iz sna vatra probuđenog tela. Kako nije imala ni trena spokoja, krajem nedelje mu je napisala prvo pismo. U jednom konvencionalnom tonu, ispričala mu je da ga je videla kako izlazi iz hotela u Rioači i da bi joj bilo drago da je i on nju opazio. Uzalud je iščekivala odgovor. Umorna od čekanja, posle dva meseca mu je napisala drugo pismo, isto tako smireno kao i prethodno, čija jedina svrha, na izgled, beše da ga ukori što joj nije odgovorio. U narednih šest meseci napisala je još šest pisama na koje odgovor nije stigao, ali se ona zadovoljila izvesnim saznanjem da ih je primio.

Po prvi put gospodar sopstvene sudbine, Anhela Vikario je otkrila večnu spregu ljubavi i mržnje. Što je više pisama slala, rasplamsavala je jače žeravica njene groznice, ali se takođe raspirivala i srećna kivnost na majku. „Dosta mi je bilo da je vidim, pa da mi se okrene utroba", rekla mi je, „ali nisam bila u stanju da sećanje na njega odelim od nje." Poput usedelice, i dalje je vodila jednostavan život vraćene neveste. Kao što je nekada od krpica pravila lale, a od papira ptičice, sada je večito

šila u društvu svojih družbenica, ali - kad bi majka otišla na počinak - ostajala bi do zore u svojoj sobi i pisala bezizgledna pisma. Postala je oštroumna, odlučna, izgradila je sopstveno mišljenje i zavladala svojom slobodnom voljom, pretvorivši se, samo za njega, opet u devicu. Osim svome naumu i sopstvenoj volji, nije se više povinovala ničijem autoritetu.

Pola svoga veka, pisala je jedno pismo nedeljno. „Ponekad ni sama nisam znala šta da mu pišem", kazala mi je, crkavajući od smeha, „ali mi je bilo dovoljno što sam znala da prima moja pisma." U početku su to bila pomirljiva pisamca, kasnije ceduljice potajne ljubavnice, pa dopisnice jedne neuhvatljive verenice, poslovni papiri, ljubavna svedočanstva i - najzad - srdita pisma napuštene supruge koja izmišlja teške boleštine da bi ga nagnala na povratak. Jedne noći, dobro raspoložena, prolila je mastilo po tek napisanom pismu i - umesto da ga iscepa - dodala mu postskriptum: „Kao zalog svoje ljubavi, šaljem ti svoje suze." Ponekad bi se, umorna od plakanja, sprdala na račun sopstvene ludosti. Šest puta su se smenjivale službenice na pošti i svih šest puta uspevala je da stekne njihovo poverenje. Jedino joj nikad nije palo na pamet da odustane. Međutim, on se, izgleda, uopšte nije obazirao na njeno mahnitanje: kao da je pisala u vetar.

Jednog vetrovitog jutra, desete godine, probudilo ju je ubeđenje da on go golcat leži u njenoj postelji. Onda mu je napisala deset araka dugo, grozničavo pismo u kome je bez ustezanja otvorila dušu i izlila svu gorčinu koja joj je trunula na srcu još od one zlokobne, svadbarske noći. Govorila mu je o neizbrisivim tragovima koje je urezao na njenom telu, o ukusu njegovog jezika, o vatrenom biču njegove afričke žile. Predala ga je poštanskoj službenici koja je petkom po podne šila kod nje da bi odnela pisma, s ubeđenjem da će ovo konačno rasterećenje biti kraj njene agonije. Ali, ne beše odgovora. Od tada je sasvim izgubila kompas šta je i kome je pisala, ali je uporno nastavljala da piše punih sedamnaest godina.

U jedno avgustovsko podne, dok je šila sa svojim drugaricama, osetila je da neko stoji na vratima. Nije uopšte morala da se uveri da je on. „Ugojio se, počela je da mu opada kosa i morao je da nosi naočare da vidi izbliza", kazala mi je. „Ali ipak to beše on, majku mu, beše on!" Prepala se, jer joj je bilo jasno da i on nju, baš kao ona njega, vidi tako umanjeno; nije verovala da, poput nje, nosi u sebi toliko ljubavi da bi mogao da je izdrži. Na sebi je imao košulju ogrezlu u znoju, baš kao onda na vašaru kad ga je prvi put videla; nosio je isti opasač i iste rašivene kožne bisage, optočene srmom. Ne obazirući se na ostale zanemele švalje, Bajardo San Roman je stupio korak napred i stavio bisage na šivaću mašinu.

- Pa, eto - kazao je - stigao sam!

Nosio je kofer sa odećom da ostane i još jedan isti takav sa gotovo dve hiljade

njenih pisama. Bila su sređena po datumima, složena u šivenim kesicama sa vrpcama različitih boja. Sva su bila neotvorena.

§

Godinama nismo mogli da razgovaramo ni o čemu drugom. Naše svakodnevno ponašanje koje se dotad kretalo dobro utvrđenim stazama, iznenada je počelo da se vrti oko jedne te iste zajedničke žudnje. Jutarnji petli bi nas iznenadili dok bismo pokušavali da sredimo niz brojnih slučajnosti koje su omogućile besmislicu. Očigledno nas nije vodila samo puka strast da rasvetlimo tu tajnu, već nam je nemoć da tačno saznamo svoje mesto i ulogu koje nam je sudbina u svemu tome pripisala, svima zagorčavala život.

Mnogima je to saznanje uskraćeno. Kristo Bedoja koji je kasnije postao slavni hirurg, nikad nije mogao sebi da objasni zašto je podlegao nagonu da dva sata presedi kod dede čekajući biskupa, umesto da ode i ispava se pošteno u svojoj kući, gde su ga sve do svitanja roditelji čekali da ga ukore. Većinu onih koji su mogli nešto da učine kako bi se zločin sprečio utešilo je, međutim, predubeđenje da su pitanja časti nešto sveto, u šta mogu da se mešaju samo lično pogođeni. „Čast je ljubav”, čuo sam kako govori moja majka. Hortenziju Baute, koja sa celom stvari ima samo toliko veze što je unapred spazila dva u krvi ogrezla noža, toliko je potreslo ovo priviđenje da je zapala u pokajničku krizu koju jednog dana nije više mogla da izdrži, pa je kao od majke rođena istrčala nasred ulice. Verenica Santjaga Nasara, Flora Migel, odbegla je iz očajanja s jednim graničarskim poručnikom koji ju je podvodio radnicima na plantažama kaučuka u Vičadi. Aura Viljeros, babica koja je pripomogla rađanju triju generacija, dobila je začepljenje bešike kad je saznala novost i do svog smrtnog dana upotrebljavala je sondu za mokrenje. Dobri muž Klotilde Armente, don Rohelio de la Flor, koji beše čudo jedno od vitalnosti u svojoj 86. godini, poslednji put je ustao

upravo da vidi kako na zatvorenoj kapiji njegove sopstvene kuće kasape Santjaga Nasara. Nije preživeo toliko uzbuđenje. Plasida Linero je u poslednjem trenutku zamandalila tu kapiju, ali se s vremenom otarasila krivice. „Zatvorila sam je jer mi se Divina Flor zaklela da je lično videla kako moj sin ulazi", ispričala mi je, „što nije bilo tačno." Nikad sebi, naprotiv, nije oprostila što je berićetni predznak drveća pobrkala sa zlosrećnim predskazanjem ptica, pa ju je otad obrvala ubitačna navada da žvaće semenke potočarke.

Dvanaest dana pošto je zločin izvršen, istražni sudija koji je sačinio zapisnik susreo se licem u lice sa selom. U gluvoj daščanoj kancelariji Gradske palate, pijući kafu s rumom ne bi li odagnao magnovenja od sparine, morao je u pomoć da pozove vojnike da u red dovedu ljudsku silesiju, željnu da potanko opiše sopstveni udeo u celoj drami. Tek što je diplomirao i još uvek su ga krasili crna uniforma Pravnog fakulteta, zlatni prsten sa amblemom promocije, i uznositost i liričnost srećnog prvorođenčeta. Ali nikad ne saznadoh njegovo ime. Sve što znamo o njegovom karakteru, naučeno je iz zapisnika koji sam, uz pomoć mnogih ljudi, dvadeset godina posle zločina, pronašao u Palati pravde u Rioači. U arhivama nije postojala bilo kakva klasifikacija i po patosu oronulog kolonijalnog zdanja u kojem je dva dana bio glavni štab Frensisa Drejka, nagomilale su se parnice od čitavog stoleća. Morska plima plavila je prizemlje i nepovezani svežnjevi su plivali po napuštenim kancelarijama. I sam sam mnogo puta, u vodi do članaka, prekopavao po ovom ribnjaku izgubljenih slučajeva, i samo mi je puki slučaj pomogao da posle petogodišnjeg traganja, upecam oko 322 rasuta tabaka od bar 500 koliko je začelo sadržao zapisnik.

Ni na jednom tabaku se nije pojavilo ime sudije, ali je bilo očito da to beše čovek obrvan književničkom groznicom. Bez sumnje je čitao španske klasike, kao i neke latinske; takođe je vrlo dobro poznavao Ničea koji je među sudskim činovnicima toga doba bio pisac u velikoj modi. Ne samo zbog crvenog mastila, zabeleške na marginama kao da su bile ispisane krvlju. Toliko ga je sludela zagonetka koja mu je dopala šaka, da je više puta zapadao u lirske digresije sasvim oprečne strogosti njegovog poziva. A posebno mu je izgledalo nedopustivo što se život poslužio tolikim slučajnostima - čak i u književnosti zabranjenim - da glatko zada jednu do te mere najavljivanu smrt.

Na kraju njegove preterano marljive istrage, najviše ga je, ipak, uzbudilo što nije pronašao ni najmanji, bar malo verovatan tračak oslonca da je Santjago Nasar zaista vinovnik uvrede. Prijateljice Anhele Vikario s kojima je kovala prevaru, još dugo su i dalje pričale da ih je ona poprilično pre svadbe uputila u svoju tajnu, ali da im ime nikada nije otkrila. U zapisniku stoji da su izjavile: „Otkrila nam je čudo, ali ne i

sveca.” Anhela Vikario je, pak, ostala pri svome. Kad ju je, svojim kićenim stilom, islednik upitao da li zna ko je pokojni Santjago Nasar, mirno mu je odgovorila:

- On me je obeščastio.

Tako stoji u zapisniku, ali bez ikakve pojedinosti ni kako, ni gde. Za vreme suđenja koje je trajalo samo tri dana, tužilac je svu svoju veštinu uperio upravo na slabost ove optužbe. Islednika je toliko zbunilo odsustvo dokaza protiv Santjaga Nasara, da njegovo razočarenje ponekad upropašćuje njegov valjani trud. Na 416. stranici, na margini je zapisao, svojim crvenim, apotekarskim mastilom: *Dajte mi jedno predubeđenje i pokrenuću svet!* Ispod ove poražavajuće parafraze, srećnim potezom pera nacrtao je srce probodeno strelom. Kao i za najbliže prijatelje Santjaga Nasara, i za njega je držanje ovoga u poslednjim časovima života bilo konačni dokaz nedužnosti.

Njegovog poslednjeg, samrtničkog jutra, Santjaga Nasara nije ni za tren obrvala ni najmanja sumnja, iako je vrlo dobro znao kakva bi bila cena uvrede koju su mu pripisali. Poznavao je licemernu prirodu svoje okoline, i zacelo je znao da proste duše blizanaca ne bi bile kadre da otrpe porugu. Bajarda San Romana niko nije dovoljno dobro upoznao, ali ga je Santjago Nasar dovoljno prozreo da shvati da on, ispod skrame svetske uznositosti robuje, kao i svako drugi, predrasudama porekla. Zato bi njegov svesni nehaj bio pravo samoubistvo. Osim toga, kad je, najzad, u poslednjem trenu, saznao da braća Vikario vrebaju da ga ubiju, nije ga uhvatila panika, kako se toliko pričalo, već mnogo više neverica nedužnog.

Moj je lični utisak da je Santjago Nasar umro čudeći se svojoj smrti. Pošto je obećao mojoj sestri Margot da će doručkovati u našoj kući, Kristo Bedoja ga je podruku vodio duž pristaništa. Obojica su delovali tako nehajno da su odavali pogrešnu sliku. „Tako su bezbrižno koračali”, kazala mi je Meme Loajsa, „da sam zahvalila bogu, jer pomislih da je cela stvar izglađena.” Naravno, nisu svi toliko voleli Santjaga Nasara. Polo Kariljo, vlasnik električne centrale, beše ubeđen da dobro raspoloženje Santjaga Nasara potiče od cinizma, a ne od nedužnosti. „Verovao je da ga njegove pare od svega štite”, kazao mi je. A njegova žena, Fausta Lopes, uzgred je dodala: „Ma, ko i svi Turci!” Indalesio Pardo je upravo prošao kraj radnje Klotilde Armente i blizanci mu rekoše da, čim biskup ode, nameravaju smesta da ubiju Santjaga Nasara. Kao i toliki drugi, skontao je da su to samo izmišljotine noćobdija, ali ga je Klotilda Armenta ubedila da je to istina i zamolila ga da sustigne Santjaga Nasara i da ga opomene.

- Nemoj da se zamaraš - kazao mu je Pedro Vikario - on je u svakom slučaju jednom nogom već u grobu.

Suviše su očigledno izazivali: blizanci su znali koje veze spajaju Indalesija

Parda i Santjaga Nasara, pa mora da su pomislili da je baš on kao stvoren da spreči zločin, a da na njima ipak ne ostane ljaga. Kad naiđe na Santjaga Nasara, ruku pod ruku sa Kristom Bedojom u grupi koja je napuštala pristanište, Indalesio Pardo se ne osmeli da ga opomene. „Jezik mi je omlitavio", kazao mi je. Potapšao je obojicu po ramenu i propustio ih da nastave šetnju. I dalje zadubljeni u priče o svadbi, jedva su ga primetili.

Grupa ljudi se kretala, kao i oni, prema trgu. Počeli su da se razilaze. Mada je bila velika gužva, Eskolastika Sisberos poverova da joj se učinilo kako dva drugara koračaju usred jednog brisanog prostora, bez ikakvih poteškoća, jer su ljudi znali da će Santjago Nasar umreti i nisu se usuđivali da ih dotaknu. Kristo Bedoja se takođe priseća da su se prema njima drukčije ophodili. „Zijali su u nas kao da smo nafrakani", kazao mi je. Šta više: Sara Norijega je otvarala svoju obućarsku radnju baš kad su oni tuda prolazili i prepala se zbog bledila Santjaga Nasara. On ju je, međutim, umirio.

- Ali, zaboga, gospa-Saro - dobacio joj je u prolazu - pa, toliko sam pijančio!

Seleste Dangond je u pižami sedeo na svom kućnom pragu, terajući šegu na račun onih što su se paradno obukli da bi pozdravili biskupa. Pozvao je Santjaga Nasara da popije kafu. „To sam učinio da dobijem u vremenu, dok sam mozgao", rekao mi je. Santjago Nasar mu je, međutim, odvratio da ide na brzinu da se presvuče jer žuri na doručak mojoj sestri. „Kidnuo mi je", objasnio mi je Seleste Dangond, „ali mi je u tili čas izgledalo nemoguće da će ga odista ubiti, kad je bio tako načisto šta će da radi." Jamil Šajum je jedini učinio ono što je trebalo. Čim je saznao šta se šuška, stao je na vrata svoje galanterijske radnje i sačekao Santjaga Nasara da ga opomene. Jamil Šajum je bio među poslednjim Arapima koji su došli ovamo, zajedno sa Ibrahimom Nasarom. Do smrti mu je bio kartaroški partner, da bi posle postao nasleđeni porodični savetnik. Niko nije bio toliko pozvan kao on da govori sa Santjagom Nasarom. Mislio je, međutim, da će ga nepotrebno uznemiriti ako su priče bile neosnovane, i radije je odlučio da se posavetuje sa Kristom Bedojom i da ga ispita da li je i on saznao neku novost. Pozvao ga je u prolazu. Već na samom uglu kod trga, Kristo Bedoja je potapšao Santjaga Nasara po ramenu i pohitao na poziv Jamila Šajuma.

- Onda, zdravo do subote - doviknuo mu je.

Santjago Nasar mu nije odgovorio, već je nešto doviknuo na arapskom Jamilu Šajumu, na šta mu je ovaj, takođe na arapskom, odgovorio kriveći se od smeha. „Uvek smo se zabavljali tom igrom reči", kazao mi je Jamil Šajum. Onako u prolazu, Santjago Nasar im je obojici mahnuo u znak pozdrava i zamakao za ugao trga. Tada su ga poslednji put videli.

Ne sačekavši da ljudski sasluša šta mu je govorio Jamil Šajum, Kristo Bedoja je kao bez duše izjurio iz njegove radnje da sustigne Santjaga Nasara. Video je kako zamiče za ugao, ali ga nije pronašao među mnoštvom koje se upravo razilazilo nasred trga. Više ljudi koje je upitao za Santjaga Nasara, dalo mu je isti odgovor:

- Pa, sad sam ga video s tobom!

Bilo je nemoguće da je tako brzo stigao do svoje kuće, ali je na svaki način ušao da priupita za njega, jer je zatekao glavnu kapiju spram trga poluotvorenu i bez zasuna. Ušao je ne primetivši papir na podu. U polumraku je prošao salonom nastojeći da ne diže buku, jer je još uvek za posete bilo suviše rano. Psi su, ipak, podigli graju u dnu dvorišta i pošli mu u susret. Primirio ih je zveketom ključeva, kako ga je njihov gazda bio naučio, pa je u njihovoj pratnji produžio ka kuhinji. U hodniku je nabasao na Divinu Flor. Nosila je vedro vode i krpu za glačanje patosa u salonu. Uverila ga je da se Santjago Nasar nije vratio. Kad je stupio u kuhinju, Viktorija Gusman je upravo pristavila zečetinu da se dinsta. Smesta je shvatila. „Duša mu je na nos ispala", kazala mi je. Kristo Bedoja je pitao da li je Santjago Nasar ušao u kuću, na šta mu je ona, tobože prostodušno, odvratila da još uvek nije došao na spavanje.

- Ozbiljno je - rekao joj je Kristo Bedoja. - Vrebaju ga da ga ubiju.

Viktorija Gusman je zaboravila na prostodušnost.

- Ma, nikog živog ti sirotani neće ubiti - rekla je.

- Još od subote neprekidno loču - rekao je Kristo Bedoja.

- Svejedno - odvratila je ona - ni najveća šljokara neće pokusati sopstvena govna.

Kristo Bedoja se vratio u salon gde je Divina Flor upravo otvorila prozore. „Ma kakva kiša", kazao mi je Kristo Bedoja. „Uopšte nije padala, jer je sunce granulo još pre sedam i već je ulazilo kroz prozore." Ponovo je upitao Divinu Flor je li sigurna da Santjago Nasar nije ušao na vrata salona. Nije više bila tako čvrsto ubeđena kao prvog puta, pa ju je zapitao gde je Plasida Linero. Odgovorila mu je da joj je baš malopre ostavila kafu kod uzglavlja, ali da je nije probudila. Tako je oduvek bilo: Plasida Linero se budila u sedam, popila bi kafu i sišla da izda uputstva za doručak. Kristo Bedoja je pogledao na sat: bilo je 6.56. Onda se popeo na drugi sprat da se lično uveri da Santjago Nasar nije tu.

Vrata spavaće sobe su bila iznutra zatvorena, jer je Santjago Nasar izišao kroz sobu svoje majke. Kristo Bedoja ne samo što je poznavao kuću kao svoju rođenu, već je uživao toliko poverenje porodice da je mogao mirne duše da odgurne vrata spavaće sobe Plaside Linero i da tuda prođe u susednu prostoriju. Snop prašnjavog sunca koji se probijao kroz prozorče na tavanici, davao je lepoj, usnuloj ženi, s mladenačkom rukom na obrazu, nestvarni izgled. „Bila je poput nekog prikazanja", kazao mi je

Kristo Bedoja. Zatečen njenom lepotom, posmatrao ju je jedan tren, a zatim je u tišini prošao kroz sobu, promakao kraj kupatila i stupio u spavaću sobu Santjaga Nasara. Postelja je bila netaknuta a na stolici je počivala uredno ispeglana jahaća oprema, šešir i čizme sa mamuzama na podu. Na noćnom stočiću, ručni sat Santjaga Nasara pokazivao je 6.58. „Smesta sam pomislio da je naoružan ponovo izišao", kazao mi je Kristo Bedoja. Ali je u fioci stočića pronašao magnum. „Nikad nisam ispalio ni jedan jedini hitac", rekao mi je Kristo Bedoja, „ali sam rešio da ponesem revolver kako bih ga predao Santjagu Nasaru." Zadenuo ga je za pojas, ispod košulje, i tek posle zločina shvatio da je bio prazan. Baš kad je ponovo zatvarao fioku, na vratima se pojavila Plasida Linero.

- Blagi bože - povikala je - al' si me pošteno prepao!

Prepao se i Kristo Bedoja. Spazio ju je na jakoj svetlosti, raspuštene kose, u kućnoj haljini s izvezenim zlatnim ševama i - čarolija se raspršila! Pomalo zbunjen, objasnio je da je ušao da potraži Santjaga Nasara.

- Otišao je da dočeka biskupa - kazala je Plasida Linero.

- Već je odavno prošao - kazao je on.

- Tako sam i pretpostavljala - rekla je ona. - On ti je izrod najgore majke.

Prestala je da govori jer je u tom času shvatila da Kristo Bedoja ne zna šta bi sa sobom. „Valjda mi je Gospod oprostio", rekla mi je Plasida Linero, „ali je bio tako smotan da mi je čak palo na um da je došao u poharu." Upitala ga je šta se dešava. Iako je bio svestan da se nalazi u sumnjivim okolnostima, Kristo Bedoja se nije osmelio da joj otkrije istinu.

- Ma, nisam ni oka sklopio - kazao joj je.

Otišao je bez podrobnijih objašnjenja. „U svakom slučaju, ona je uvek mislila da je svi potkradaju", kazao mi je. Na trgu je susreo oca Amadora koji se, sa svim znamenjima neodržane mise, vraćao u crkvu. Nije mu se učinilo da bi mogao nešto posebno da učini za spas duše Santjaga Nasara. Ponovo se zaputio ka pristaništu, kad začu dozivanje iz radnje Klotilde Armente. Na vratima je stajao Pedro Vikario, mrtvački pepeljast i sav raščupan, u razdrljenoj košulji i zasukanih rukava držeći u ruci nož koji je on lično napravio rezbarskom pilom. Njegovo držanje beše suviše razmetljivo da bi bilo slučajno, a ipak jasnije nije moglo biti da u poslednjim trenucima nastoji da ih neko spreči da počine zločin.

- Kristobale - povikao je - kaži Santjagu Nasaru da ovde čekamo da ga ubijemo.

Kristo Bedoja bi mu uslišio želju da ga predupredi. „Da sam znao da pucam iz revolvera, Santjago Nasar bi bio još živ", kazao mi je. Ali, posle svega što je slušao da pričaju o razornoj moći blindiranih metaka, i sama pomisao na njega ga je zastrašila.

- Upozoravam te da je naoružan magnumom čiji meci prikivaju!

Pedro Vikario je znao da to nije istina. „Nikad nije nosio oružje kad nije bio opremljen za jahanje”, kazao mi je. Ali, u svakom slučaju, morao je da predvidi i takvu mogućnost kad se rešio da spere ljagu sa časti svoje sestre.

- Mrtvi ne pucaju - povikao je.

Onda se na vratima pojavio Pablo Vikario. U svadbarskom odelu, beše bled poput svog brata. Držao je nož umotan u novine. „Da nije bilo te razlike, nikad ne bih znao ko je ko.” Iza Pabla Vikarija iskrsnula je Klotilda Armenta i povikala Kristu Bedoji da požuri, jer u ovom mekomudom selu samo čovek njegova kova može da spreči nesreću.

Sve što se od tada događalo bilo je svima na videlu. Opomenuti dovikivanjem, ljudi koji su se vraćali iz pristaništa počeše da zauzimaju mesta na trgu kako bi lično prisustvovali izvršenju zločina. Kristo Bedoja je nekolicinu poznanika upitao za Santjaga Nasara, ali ga niko živi nije bio video. Na vratima Društvenog kluba nabasao je na pukovnika Lasara Apontea i ispričao mu šta se dogodilo pred radnjom Klotilde Armente.

- Ama, nemoguće - kazao je pukovnik Aponte. - Ja sam ih lično otpremio na spavanje.

- Upravo sam ih video s noževima za klanje svinja - rekao je Kristo Bedoja.

- To je prosto nemoguće, jer sam ih oduzeo pre no što sam blizance poslao na spavanje - rekao je načelnik. - Mora da si ih pre toga sreo.

- Ama, video sam ih pre dva minuta i svaki je držao po nožekanju za čerečenje svinja! - rekao je Kristo Bedoja.

- Au, majku mu - rekao je načelnik - onda mora da su se vratili po druge!

Obećao je da će se smesta time pozabaviti, ali je prvo ušao u klub da ugovori jednu partiju domina za to veče. Kada je izišao, zločin se već odigrao. Kristo Bedoja je tada počinio svoju jedinu, kobnu grešku: pomislio je da se Santjago Nasar u poslednji čas predomislio i da je otišao našoj kući na doručak pre no što se presvuče. Otišao je tamo da ga potraži. Pohitao je obalom reke, zapitkujući sve živo uz put jesu li videli Santjaga Nasara da tuda ide, ali mu niko nije potvrdno odgovorio. Nije se mnogo prepao, jer je do naše kuće vodilo više puteva. Prospera Arango ga je preklinjala da nešto učini za njenog oca koji je, imun na prolazni biskupov blagoslov, umirao na stubištu svoje kuće. „Ja sam ga videla u prolazu”, kazala mi je moja sestra Margot, „i već je bio mrtvački bled.” Kristo Bedoja je izgubio četiri minuta dok je ustanovio stanje bolesnika i obećao da će kasnije da se vrati i ukaže mu prvu pomoć; još tri minuta je proćerdao pomažući Prosperi Arango da odnese oca do spavaće sobe. Kada je ponovo izišao na ulicu, začuo je udaljene povike i na mah mu se učinilo

da to pale petarde na trgu. Pokušao je da potrči, ali mu je prismetao loše zadenuti revolver za pasom. Skrenuvši za poslednji ugao, još s leđa je prepoznao moju majku koja je vukla za ruku svog najmlađeg sina.

- Lujsa Santjaga - doviknuo joj je - gde je vaše kumče?

Sva u suzama, moja majka se jedva okrenula.

- Ej, sinko - priznala je - kažu da su ga ubili!

I tako beše. Dok ga je Kristo Bedoja na sve strane tražio, Santjago Nasar je ušao u kuću svoje verenice, Flore Migel, odmah iza ugla na kome ga je Kristo Bedoja poslednji put video. „Nije mi palo ni nakraj pameti da bi tamo mogao da bude", kazao mi je, „jer ti ljudi pre podne nikad ne ustaju." Beše rasprostranjena priča kako cela porodica spava do dvanaest, po naređenju Nahira Migela, mudre ljudine i člana arapske zajednice. „Zato li Flora Migel koja se još uvek ni u šta ne pača, tako sveže izgleda, kao ruža", kaže Mersedes. Zaista su otvarali kuću veoma kasno, ali su to činili i mnogi drugi. U stvari, behu radan i ranoranilački svet. Roditelji Santjaga Nasara i Flore Migel su sklopili dogovor da se dvoje mladih venčaju. Santjago Nasar je tu pogodbu primio u cvetu mladosti i bio je rešen da je ispuni, možda i stoga što je brak shvatao isto onako praktično kao i njegov otac. Flora Migel je, pak, bila valjano rascvetala, ali joj je nedostajalo ljupkosti i pameti. Mnogim svojim vršnjacima i vršnjakinjama bila je kuma na svadbi, tako da je porodični sporazum bio za nju bogom dano rešenje. Bez zvaničnih poseta i uzburkanih osećanja, proticalo joj je jedno mirno vereništvo. Više puta ugađana, svadba je, najzad, ugovorena za naredni Božić.

Tog ponedeljka Floru Migel su probudili zvuci brodske sirene biskupove lađe. Odmah zatim, saznala je da blizanci Vikario vrebaju da ubiju Santjaga Nasara. Prema onome što je kazala mojoj sestri monahinji, koja je jedina govorila s njom posle nesreće, nije se čak ni sećala ko joj je javio tu novost. „Znam samo da je u šest ujutru sve živo to saznalo", rekla joj je. Delovalo joj je, međutim, nepojmljivo da će Santjaga Nasara odista ubiti i - umesto toga - palo joj je na um da će ga prisilno oženiti s Anhelom Vikario kako bi spasao njenu čast. Obuzelo ju je teško osećanje poniženja. Dok je pola sela iščekivalo biskupa, ona je ostala u svojoj sobi da plače od besa, raspremajući kovčežić s pismima koje joj je Santjago Nasar slao iz škole.

Čak i kad unutra ne beše nikog, uvek kad bi prolazio kraj kuće Flore Migel, Santjago Nasar bi svojim metalnim ključevima zakucao na prozor. Tog ponedeljka, ona ga je očekivala držeći u krilu kovčežić s njegovim pismima. Santjago Nasar nije mogao da je sa ulice vidi, ali je zato ona mogla da vidi njega kako dolazi, još poprilično pre no što je ključevima zakucao po staklu.

- Uđi - kazala mu je.

U 6.45 ujutru kuća je za svakog pridošlicu, pa čak i za lekara, bila zatvorena.

Santjago Nasar se upravo bio oprostio od Krista Bedoje kod radnje Jamila Šajuma i toliko je sveta gluvarilo po trgu, da je prosto neshvatljivo kako ga niko nije opazio kad je ušao u kuću svoje verenice. S podjednakom upornošću kao i ja, islednik je tražio bar jednu osobu koja ga je tada videla, ali nije bilo moguće pronaći je. Na 382. stranici zapisnika pribeležio je crvenim mastilom na margini još jednu sentenciju: *Usud nas čini nevidljivima.* Činjenica je da je naočigled svih, Santjago Nasar ušao u kuću Flore Migel na glavnu kapiju i da baš ništa nije uradio kako bi ostao neopažen. Ona ga je očekivala u salonu, zelena od jeda, u jednoj haljini s aplikacijama, za svečane prilike. Tutnula mu je u ruke kovčežić s pismima.

- Evo ti - rekla mu je. - I daj bože da te ubiju!

Santjago Nasar je bio toliko zaprepašćen, da mu je kovčežić ispao iz ruku. Njegova pisma bez ljubavi preplaviše pod. Pokušao je da pristigne Floru Migel do spavaće sobe, ali je ona zalupila vrata i navukla rezu. Više puta je kucao i zvao je suviše glasno i usplahireno za to doba dana, tako da je cela porodica uzbuđeno pohitala. Kad se saberu sve krvne i bračne veze, bilo ih je više od četrnaestoro. Poslednji je izišao otac Flore Migel, Nahir Migel. Imao je sedu bradu i bio odeven u dželebiju koju je doneo iz svoje postojbine i uvek u kući nosio. Beše ogroman i škrt: video sam ga mnogo puta i najviše je na mene ostavljao utisak njegov žestoki, bespogovorni autoritet.

- Flora - pozvao je na arapskom. - Otvori vrata.

Dok je porodica netremice zurila u Santjaga Nasara, stupio je u sobu svoje kćeri. Santjago Nasar je klečao u sred salona i prikupljao s poda pisma, vraćajući ih u kovčežić. „Ličio je na pokajnika", rekli su mi. Posle nekoliko minuta, Nahir Migel je izišao iz sobe svoje kćeri, dao rukom znak, i cela porodica nestade sa vidika.

Nastavio je razgovor sa Santjagom Nasarom na arapskom. „Od prvog trena sam shvatio da nema pojma o čemu mu govorim", kazao mi je. „Onda sam ga konkretno upitao da li zna da ga braća Vikario traže i da hoće da ga ubiju. Tako je pobledeo i izgubio prisebnost, da je bilo nemoguće poverovati kako se pretvara", kazao mi je. I Nahir Migel se složio da se nije ponašao uplašeno, već zbunjeno.

- Ti ćeš znati najbolje imaju li oni pravo ili ne - kazao mu je. - U svakom slučaju, sad ti preostaju samo dve mogućnosti: ili ovde, gde ti je dom, da se sakriješ, ili da s mojom puškom odavde izađeš.

- E, do kurca, ništa ne shvatam! - rekao je Santjago Nasar.

Uspeo je samo to da prozbori, i to na španskom. „Delovao je kao pokisao miš", rekao mi je Nahir Migel. Morao sam lično da mu uzmem kovčežić iz ruku, jer nije znao kud bi se denuo s njim, da bi otvorio vrata.

- Biće dvojica na jednog - upozorio ga je.

Santjago Nasar je otišao. Kao u dane parada, ljudi su se posadili uokolo trga. Svi su ga opazili kad je izišao i svima je bilo jasno da je najzad znao da će ga ubiti: bio je tako zbunjen, da nije umeo da pronađe put do kuće. Kažu da je neko povikao sa balkona: „Ne ovuda, Turčine, starim pristaništem!" Santjago Nasar je potražio glas. Jamil Šajum mu je doviknuo da se skloni kod njega u radnju i ušao da potraži svoju lovačku kremenjaču, iako nije mogao da se doseti gde je sakrio čaure. Sa svih strana su počeli da mu dovikuju i Santjago Nasar se nekoliko puta okrenuo oko sebe, sluđen tolikom halabukom. Očito je krenuo kući sa zadnje strane gde su bila kuhinjska vrata, ali biće da se iznenada prisetio da je glavna kapija ostala otvorena.

- Evo ga, ide - kazao je Pedro Vikario.

Obojica ga opaziše u isti mah. Pablo Vikario je skinuo sako, stavio ga na stolicu i razmotao novine sa noža u obliku handžara. Pre no što krenuše iz radnje, obojica se prekrstiše, potpuno nezavisno jedan od drugog. Tada je Klotilda Armenta ščepala za košulju Pabla Vikarija i povikala Santjagu Nasaru da potrči jer će ga ubiti. Vrisnula je tako bolno, da je sav drugi žamor zamro. „Prvo se prepao", rekla mi je Klotilda Armenta, „jer nije znao ko to viče, ni odakle." Ali, zajedno sa njom spazio je i Pedra Vikarija kako je silovito odgurnuo na zemlju i cimnuo svog brata. Santjago Nasar se nalazio na nekih pedesetak metara od svoje kuće i pojurio je prema glavnoj kapiji.

Samo pet minuta pre toga, Viktorija Gusman je u kuhinji ispričala Plasidi Linero ono što su već svi znali. Plasida Linero je imala dobre živce, tako da nije pokazala da je izgubila glavu. Pitala je Viktoriju Gusman da li je nešto rekla njenom sinu i ona je svesno slagala, pošto je mirne duše odgovorila da ni o čemu nije imala pojma kad je on sišao da popije kafu. Istog časa, Divina Flor, koja je i dalje glačala patos salona, spazila je kako Santjago Nasar ulazi na glavnu kapiju spram trga i kako se brodskim stepenicama penje ka spavaćim sobama. „Videla sam jasno kao dan", kazala mi je Divina Flor. „Bio je u belom odelu, s nečim u ruci što nisam mogla jasno da razaznam, ali što mi je ličilo na buket ruža." I tako je Divina Flor umirila Plasidu Linero kad je ova upitala za svog sina.

- Nema minut kako se popeo u sobu - rekla joj je.

Plasida Linero je tada spazila papir na podu, ali joj nije palo na um da ga podigne. Saznala je šta na njemu piše tek kad joj ga je neko, znatno kasnije, pokazao u zbrci tragedije. Kroz vrata je videla braću Vikario kako jure preko trga sa isukanim noževima. S mesta gde je bila mogla je da vidi samo njih, ali ne i svog sina koji je sa druge strane trčao prema kapiji. „Pomislila sam da žele da ulete u kuću da ga ubiju", kazala mi je. Potrčala je smesta ka vratnicama i iznenada ih zamandalila. Baš je navlačila rezu, kad je začula povike Santjaga Nasara i strašne udarce po vratnicama. Verovala je, međutim, da je on gore i da sa balkona grdi braću Vikario. Popela se da

mu da podršku.

Santjagu Nasaru je bio potreban delić sekunde da uđe u kuću kad su se vrata zatvorila. Uspeo je samo nekoliko puta da udari pesnicom po njima i da se naglo okrene da se goloruk sukobi sa svojim neprijateljima. „Kad sam ga video licem u lice, uplašio sam se", rekao mi je Pablo Vikario, „jer mi se učinilo da je dvostruko veći nego što je bio." Santjago Nasar je digao ruku da odbije prvi udarac Pedra Vikarija koji je pravim nožem ciljao u desnu slabinu.

- Kurvini sinovi! - vrisnuo je.

Nož mu je prošao skroz kroz desni dlan i onda se do balčaka zario u slabinu.

- Jaoj, majko!

Zverskim kasapskim nagonom, Pedro Vikario je trgao nož i drugi udarac naperio gotovo na isto mesto. „Čudo jedno kako je nož opet ostao čist", izjavio je Pedro Vikario isledniku. „Ubo sam ga barem tri puta i nije bilo ni kapi krvi". Posle trećeg uboda, Santjago Nasar se izvio, ukrstivši obe ruke preko stomaka, riknuo poput junca i pokušao da im okrene leđa. Pablo Vikario koji mu je bio s leve strane, zari mu tada jedan jedini put sečivo krivog noža među rebra i, pod visokim pritiskom, mlaz krvi šiknu i obli mu košulju. „Mirisala je isto kao i on", kazao mi je. Tri puta smrtno proboden, Santjago Nasar im se ponovo okrenu s lica. Leđima se oslonio na majčinska vrata, i stao tako, bez i najmanjeg otpora, kao da je samo želeo da im pomogne da ga posvuda ravnomerno dotuku. „Više nije pustio ni glasa", rekao je Pedro Vikario isledniku. „Naprotiv: učinilo mi se da se predao." Onda obojica navališe da bodu po vratima, naizmenično i lako, plivajući u gluvom spokojstvu koje su našli s druge strane straha. Nisu čuli da celo selo, prestrašeno sopstvenim zločinom, penuša u graji. „Bilo mi je kao da galopiram na konju", izjavio je Pablo Vikario. Ali se obojica ubrzo povratiše u stvarnost jer behu iscrpljeni uprkos tome što se činilo da Santjago Nasar nikad neće pasti. „Veliko sranje, rođače moj", rekao mi je Pablo Vikario, „nemaš pojma kako je teško ubiti čoveka!" Pokušavajući da svrši jednom zauvek s tim, Pedro Vikario potraži srce, ali ga naceni gotovo pod samim pazuhom, gde ga imaju krmci. Santjago Nasar nije u stvari padao, jer su ga oni sami svojim ubodima, pribijali uz vrata. Sav očajan, Pablo Vikario ga je vodoravno posekao po stomaku, od čega mu sva creva s praskom izleteše. Pedro Vikario je krenuo da isto to učini, ali mu se krv sledila od užasa, pa ga je samo posekao preko bedra. Oslonjen o kapiju, Santjago Nasar je još uvek stajao jedan čas na nogama, sve dok svoja sopstvena creva, čista i plava, nije spazio na suncu. Tada se stropoštao na kolena.

Pošto ga je zazivala po sobama na spratu, slušajući gungulu povika i ne znajući otkud dolaze, Plasida Linero se pojavila na prozoru spram trga taman da vidi kako

braća Vikario trče prema crkvi. Na bliskom rastojanju jurio ih je Jamil Šajum sa svojom kremenjačom za lov na tigrove, i drugi naoružani Arapi. Plasida Linero pomisli da je opasnost prošla. Zatim je stala na balkon spavaće sobe i ugledala pred vratima kako - ničice u prašini - Santjago Nasar pokušava da ustane iz sopstvene krvi. Dopola se uspravio i u magnovenju krenuo, pridržavajući rukama creva koja su mu visila. Da bi sasvim obišao kuću i ušao na kuhinjska vrata, trebalo mu je da pređe više od sto metara. Još uvek je bio dovoljno svestan da ne krene dužim putem, ulicom, već kroz susednu kuću. Pončo Lanao, njegova žena i njihovo petoro dece nisu imali pojma šta se upravo zbilo na dvadeset koraka od njihovih vrata. „Čuli smo dernjavu", rekla mi je njegova žena, „ali smo mislili da to slave biskupov dolazak." Baš su počeli da doručkuju, kad spaziše kako Santjago Nasar, sav obliven krvlju, ulazi i nosi u rukama grozdove svojih creva. Pončo Lanao mi je rekao: „Nikad nisam mogao da zaboravim taj užasni smrad govana." Ali je Arhenida Lanao, njegova najstarija kći, ispričala da je Santjago Nasar dostojanstveno kao i uvek koračao, dobro odmeravajući kako stupa, i da je njegovo saracensko lice s neposlušnim kovrdžama bilo lepše nego ikad. U prolazu kraj stola im se nasmešio i produžio kroz spavaće sobe, do zadnjeg kućnog ulaza. „Ostali smo skamenjeni od straha",' kazala mi je Arhenida Lanao. Moja tetka Venefrida Markes, čistila je sardele u svom dvorištu, s druge strane reke. Videla ga je kako čvrstim korakom silazi niz stepenice starog keja i čvrstim korakom traži svoj put kući.

- Santjago, sinko! - doviknula mu je - šta ti je?

Santjago Nasar ju je prepoznao.

- Ma, ubiše me, gospa Vene - rekao je.

Posrnuo je na poslednjem stepeniku, ali se smesta uspravio. „Čak se postarao da rukom otrese zemlju koja mu je isprljala creva", kazala mi je tetka Vene. Onda je stupio u svoju kuću na zadnja vrata koja su još od šest bila otvorena i ničice se sručio u kuhinju.

ČAS ANTIKE U KARIPSKOM POLISU

Posle osmogodišnjeg odsustva iz sveta književnosti i gotovo dvadeset godina usavršavanja jedne bujne tehnike koja je svoj *crescendo* doživela romanom *Jesen patrijarha* - više slavnim promašajem no remek-delom pantagruelovske imaginacije - Gabrijel Garsija Markes dokazuje da je u stanju da promeni smer, da zakoči zahuktalu pripovedačku mašinu i krene novim a ipak sebi svojstvenim putem.

Najnoviji roman kolumbijskog pisca zove se *Hronika najavljene smrti*; sa već zaboravljenom ekonomičnošću, hroničar/pripovedač govori o zbivanjima u nekom karipskom selu koje može ali ne mora da bude Makondo.

Roman *Hronika najavljene smrti* ostavlja utisak razvijene pripovetke, povratak davno naslućenim vrednostima ranih Markesovih pripovedaka, „oružanom miru" i sinkopi ispunjenja neumitnih zbivanja. Više nego roman ili novela, *Hronika* (1,5 milion primeraka samo u prvom španskom izdanju!) sem smrti najavljuje zato nastavak i dalje usavršavanje uzbudljivog, na izgled jednostavnog pripovedanja, poput onog koje krasi rane pripovetke *Jednog dana*, *Dremež u utorak*, *Veštačke ruže*...

Produbljavanje ekonomije pisanja sprovedeno je drastično - disciplinovanije i doslednije no ikad ranije. Mada i u svom najnovijem delu zadržava neke prepoznatljive motive (kao što su rani „zaštitni znaci" - teškoća da se pokojnik upokoji, insistiranje na telesnosti, ironična hiperbola, predznaci iz prirode, itd.), kolumbijski pisac je danas oslobođen uticaja koji su nekad narušavali celovitost i harmoniju ranih dela - *Otpadnici* i *Zao čas*. Da nije tako, pomenuti kratki romani mogli su da budu remek-dela, ali su težnja efektima i nesavladani uticaji pokatkad izbijali na površinu diskursa. Umesto Foknera i Kamija, stiče se utisak da današnji Garsija Markes radije stvaralački preobražava uticaje negdašnjeg Garsije Markesa nego što se priklanja svojim ranim uzorima.

U *Hronici najavljene smrti*, slobodnije ali i doslednije nego ikad ranije, kolumbijski pisac se okreće neiscrpnim mogućnostima bogatog nasleđa antičke

tragedije, potvrđujući svojom maštovitom parodijom vanvremene vrednosti helenskog genija.

Čas antike u karipskom polisu odvija se na dva polemička plana. Gledište čitaoca pisac je postavio uz gledište hroničara koji iz hrpe nepotpunih sudskih dokumenata, ličnih ispovesti očevidaca, lažnih i emotivno obojenih izjava, nagađanja i pamćenja, pokušava da rekonstruiše kako se zbilo jedno apsurdno ubistvo, apokrifni zločin počinjen iz apokrifnih motiva. Prvi plan, uočljiv na nivou neposrednog sadržaja *Hronike*, čini polemika pisca s oveštalim pretpostavkama hispanoameričke književne tradicije; ironijom se pobija ubeđenje da u dihotomiji selo-grad, autentične ljudske moralne vrednosti ostaju u oazi „neiskvarene" seoske pastorale, dok sve zlo ovog sveta svoj kužni uticaj rasipa iz srca izopačenog grada. Ovaj stav već su izvrgli ruglu mnogi poslednjih decenija proslavljeni pisci - Mario Vargas Ljosa, Agustin Janjes, Huan Rulfo, Hose Marija Argedas i mnogi drugi - ali Garsija Markes ide još dalje: svojim najnovijim romanom on pokazuje svu apsurdnost arhaičnog poimanja časti i - u latinskom svetu tako neprikosnovenog - kulta muškosti (*„machismo"*, od *macho* - *muškarčina* - termin koji se danas gotovo ni na jedan jezik sveta ne prevodi, već se, kao nasleđe podneblja - prosto preuzima).

Na drugom, opštijem, planu preko sadržine i *uprkos* njoj, iskrsava parodija antičke tragedije determinacije i hibrisa kojom pisac daje univerzalnost zbivanjima u jednoj uskoj sredini, prepunoj lokalnih boja. Da bi to postigao, Garsija Markes se usudio da posegne za književnim sredstvima starim više od dvadeset pet vekova i da homerovsku književnu praksu i aristotelovsku književnu teoriju prikaže u jednom (ne)mogućem današnjem, apokrifnom obliku, tako dalekom od herojskog doba: prilagođen potrebama novog književnog sistema, princip Verovatnosti i Nužnosti postaje princip koji apsurd čini mogućim.

Ovako postavljena priča nametnula je vrlo složenu mozaičku strukturu delu koje ne poštuje linearni vremenski, niti prirodni prostorni sled. Izjavu samog autora da *Hroniku* smatra svojim „najbolje kontrolisanim delom", valja shvatiti pre svega u tom pogledu težnje za tehničkom besprekornošću, u kontekstu odnosa priče i čitaoca. Mada se čini da digresije od glavnog toka priče zauzimaju veći deo romana - sve se dešava istovremeno, nepotpuno i nepouzdano - čitalac postepeno sklapa mozaik koji ga vuče da bez ikakvih poteškoća prati nit priče.

Kako ne ubiti pticu-rugalicu?

Apsurd *Hronike* iskrsava već prvom rečenicom teksta: lepog i mladog bogataškog sina Santjaga Nasara, koga krase gotovo aristokratske vrline, ubijaju dva trapava, siromašna, prostodušna, gotovo nedotupavna svinjara, braća Vikario. Najgori ubijaju najboljeg jer im je navodno obeščastio sestru koja je daleko od lepote i pameti (prvi plan) i da bi kosmički plan ideala mere mogao do kraja da se sprovede (drugi plan).

Ubistvo je moguće jer tako zahteva priča: nelogična priča koja pokazuje nelogični i licemerni moral palanke koja prstom ne mrda da spreči tragediju. Istovremeno se pokazuje snaga sudbine koja se ostvaruje uprkos svim preprekama.

Koliko je takvih prepreka i koliko se sudbonosnih slučajnosti urotilo protiv Santjaga Nasara, Garsija Markes pokazuje na stotinak stranica *Hronike*, gotovo terajući šegu sa čitaocem, goneći ga da prihvati neprihvatljiv sticaj kobnih okolnosti. Na dan svadbe Anhele Vikario i Bajarda San Romana otkriva se izgubljeno devičanstvo neveste i nespretni napor njene braće da kako-tako speru ljagu s porodične časti (koja je svojevrsni mozaik besmislenih životnih pravila bogomoljačke apstinencije, pritvornosti i nepoverenja prema svakom vidu napretka). Bez formata da završe započeto, braća će razglasiti svoju nameru, kako bi Santjago o njoj na vreme bio obavešten i kako bi se sukob izbegao: da i vuk bude sit i da ovce ostanu na broju! Autorska inventivnost smišlja hiljadu i jednu začkoljicu da Santjago/Hektor - konjokrota, sokolar, majstor u rukovanju vatrenim oružjem - naočigled čitavog sela koje ga je *unapred* oplakalo, bude, kao u nekom mirakulu iskasapljen poput krmka svinjarskim noževima na kućnom pragu svoje Troje, uz zaključanu kapiju noževima pribijen prestrašenim rukama dva anti-Ahileja, blizanca Vikario.

Kao i hroničar, islednik, sudija i mnogi očevici (koji kao na nekoj rulfovskoj krvavoj koridi prisustvuju u atrijumu glavnog trga ubistvu koje i sami omogućuju) čitalac se pita kako je sve to moguće? To pitanje ga goni sve dublje u lavirinte pripovesti. Deluju mu neuverljivo tolika mimoilaženja dobronamernih i zluradost zlobnih, takvo gomilanje zlosrećnih okolnosti kojima se pisac bez ustezanja (i bez skrupula) koristi da usmrti junaka što ima jednu manu: oholost.

Karipski pseudopolis

A parodirana antička tragedija ne dopušta hibris oholosti. Santjago će u jednom doslednom književnom diskursu biti primerno kažnjen (i čak ponižen) da bi se ostvario ideal mere - metrona - tj. ravnoteža koju zahteva kosmička pravda.

U savremenoj (ili vanvremenoj) verziji antičkog kodeksa pravde, njeni „ministri" - kako je nekad D. F. Kito nazvao izvršioce volje boginje Ate - degradirani su na nivo trapavih svinjara koji se opijaju do besvesti kako bi smogli snage da izvrše svoje delo.

Narušena ravnoteža, na nivou sadržine, kao i u herojsko doba, jeste porodična čast, ali se ona svodi na neko apsurdno osećanje sazdano iz krhotina zavisti, licemerja, gluposti i lažnog autoriteta (otac porodice je slep) zaogrnutog u plašt najdublje religioznosti. Odavno je prošlo i gvozdeno doba hesiodske vidovitosti u ovom karipskom selu gde se poluge kosmičke pravde kreću pod pritiskom tako degenerisanih etičkih principa.

Santjago će morati da umre i zato što je nosilac orfičke krivice (ili njene blede senke) koju je nasledio od svog oca Ibrahima. Ako sin i nije obeščastio Anhelu Vikario (što u krajnjoj liniji i nije važno za strukturu i argumentaciju priče) njegov otac je to učinio Viktoriji Gusman, pa se greh - po pravom antičkom principu - prenosi i okajava u sledećoj generaciji. Da sve bude bolje povezano, Santjago saleće Viktorijinu kćer Divinu Flor (Božanski cvet, verovatno nevinosti) i krivicu projektuje na budućnost.

Tačno je da je porodica Nasar daleko od antičkih patricija, ali u sistemu doslednog umanjenja razmera svih odnosa i svođenja dimenzija (i po veličini i po značaju) na mikrokosmos lokalne boje, u kontekstu hijerarhije odnosa u ovom karipskom pseudopolisu ona preuzima takvu funkciju. Izvanrednom jeresi kojom dovodi u vezu na izgled nespojive vremenske i prostorne slojeve, Garsija Markes bastardiju kao trajni motiv hispanoameričke književnosti (vidi: Oktavio Paz, *Sinovi gospe Malinče*) ironično pretvara u orfičku krivicu porodice Nasar koja - zajedno sa uznositošću Santjaga - mora biti kažnjena.

Pošto se ta kazna izvršava *uprkos* okolnostima, glavno pitanje (iznad sadržine romana) postaje kako *ne* ubiti Santjaga Nasara. Nije *verovatno* da će braća Vikario uspeti u svojoj nameri koja im je nametnuta statusom branitelja apsurdne časti u kontekstu licemernih, iskvarenih odnosa žitelja karipskog polisa - ali je *nužno*.

Kao što u *Ilijadi*, za koherentnost njene strukture moramo prihvatiti da Ahil neometano juri Hektora oko zidina Troje uprkos besmislici da ga sa zidina niko ne ugrožava i da kapija koja Hektora vodi u okrilje sigurnosti ostaje večno zatvorena, čitalac *Hronike* unapred mora da pristane na pogodbu s piscem da struktura njegovog dela *zahteva* Santjagovu smrt kako bi se drama pravde i hibrisa do kraja dosledno sprovela. A ovu aristotelovsku pogodbu Garsija Markes nudi onako kako je to naučio od Sofokla: kao što se u *Kralju Edipu* neumitno izvršenje proročanstva *dokazuje*, a ne *pokazuje*, sistemom negativnih prepreka koje teže da osujete *unapred* dati ishod

drame, Garsija Markes takođe odustaje od polemike koliko je jedno ubistvo potrebno i opravdano; umesto toga, on ironično pokazuje snagu sudbine po kojoj ono mora da se izvrši. U uspostavljanju sistema pseudokauzalnih odnosa kojim će izvršiti takvu nameru, kolumbijski pisac koristi ravnopravno snoviđenje, legende, isečke iz svakodnevice i daje im podjednaku težinu argumenata čime parodija stiče još veću snagu. Mada su hiperbola, ironija i atmosferski elementi zaštitni znak *Hronike* kao i drugih Markesovih dela, oni ni u jednom trenutku nisu izmakli kontroli svog demijurga i ne poprimaju razuzdanost kao u prethodnom romanu *Jesen patrijarha*.

Univerzalno i lokalno

Da klupče parodirane igre pravde i kompenzacije počne da se odmotava zaslužan je čovek koji ne pripada karipskom polisu - lutalica, sveznalica i bogataš - lepotan Bajardo San Roman.

Garsija Markes ga predstavlja kao izopačenu predstavu latinskoameričkog muškarca, fatalnog ljubavnika. Umesto da kao njegovi slavni prethodnici na filmu, u književnosti i životu „ljubi i ubija", ova reliktna forma *latin lovera*, po mišljenju sela, hroničara i čitaoca postaje, zapravo, jedina prava žrtva *Hronike*.

Mada opčinjava meštane svojim raznovrsnim veštinama, Bajardo San Roman je sve ono što Rudolf Valentino, Ramon Navaro i toliki drugi nisu: umesto na kakvu lepoticu, on baca oko na bezličnu i dosadnu Anhelu Vikario. Vrline vinopije, tulumdžije i parajlije padaju u vodu na dan svadbe: Anhela Vikario jasno pokazuje prve bračne noći da je već ranije upoznala mušku ljubav. U nekom inverznom *machismu*, ona prosto koristi Bajarda i telesno uživa u njegovoj ljubavničkoj veštini - i to tako strasno da mu i posle raskida svadbe ostaje neraskidivo privržena.

Koliko je Bajardo San Roman naglavačke postavljeni *macho* vidi se jasno kad se, mnogo godina kasnije (uvek kod Garsije Markesa postoji ta projekcija „mnogo godina kasnije"!), podvijena repa vrati Anheli Vikario i nađe svoj mir u njenom apostolskom krilu.

Drugi činilac koji - nad nivoom diskursa - povezuje univerzalno i lokalno jesu (opet) atmosferske prilike.

Ako je Bajardo kao *anti-macho* (na planu sadržine) jednom nogom stajao u američkoj tradiciji, a drugom u sistemu koji pokreće polugu kazne za hibris (na planu iznad sadržine), mnogobrojne opaske o vremenskim prilikama podvući će svu nepouzdanost događaja koji, međutim, grade moćnu strukturu što funkcioniše po

unutrašnjoj logici. Ako su elementi te strukture međusobno čvrsto povezani, to ne znači istovremeno da su (na nivou sadržine) istiniti.

Nepouzdanost iskaza protagonista (i epizodista) priče otkriva se a nesaglasnosti oko tako na izgled trivijalne pojedinosti kakva je vreme. Različita zapažanja, kakvo je bilo vreme na dan pogibije Santjaga Nasara, daju konačni pečat apokrifnosti ovoj pseudoantičkoj tragediji. Toga dana je možda padala kiša (Santjagova majka), ili je bilo oblačno (većina), ili je - naprotiv - bio sunčan i lep dan (sam Santjago), ili prosto nije bilo kiše (Viktorija Gusman), ili je ona pala u pet ujutru (mesni načelnik), ili je, pak, duvao vetar ali nije bilo oblaka jer su se jasno videle zvezde (Pedro Vikario). Pouzdano je, međutim, da ovakvim svesnim relativizovanjem, pa čak i razdvajanjem logike strukture priče od logike zaključivanja u vanknjiževnoj stvarnosti, komentari o atmosferskim prilikama konačno daju težinu celom postupku pisca.

Uzročno-posledični tok ostaje to samo u okviru strukture romana, ali - mada *nužan* - taj tok ne mora da bude istovremeno i verovatan. Naprotiv, osećanje koje preovladava na kraju priče jeste jalovost, apsurd i apokrifnost odnosa.

Uprkos ironiji, pa i humoru, kao i obilju maštovitih digresija, stiče se utisak da je *Hronika najavljene smrti* dosad najpesimističnija slika međuljudskih odnosa koju je Garsija Markes ponudio čitaocima. Neautentičnost tih odnosa i njihovu jalovost pisac je pokazao proširenjem mikrokosmosa karipskog lokaliteta čiji značaj i značenje do univerzalnosti proširuje parodiranim, inverznim, antičkim modelom.

Branko Anđić

NOTE

1 *Igeron* – vrsta tropskog drveta (prim. prev.)

2 *Barkasa* - najveći čamac na ratnim brodovima, sa katarkama i malim topovima (prim. prev.)